

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра банківської справи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Управління індивідуальним кредитним ризиком в банку

студента 2 курсу, 5-м групи,
спеціальності 072«Фінанси,
банківська справа та страхування»
спеціалізації «Банківська справа»

Дубини
Романа
Олександровича

Науковий керівник
канд. екон. наук
доцент

Плісак
Тетяна
Олександрівна

Гарант освітньої програми
д-р екон. наук,
професор

Шульга
Наталія
Петрівна

Київ 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ПОГЛЯДИ НА СИСТЕМУ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В БАНКАХ	6
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА СТАНУ УПРАВЛІННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИМ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ В АТ КБ «ПРИВАТБАНК»	19
2.1. Аналіз ризиковості кредитів в АТ КБ «ПРИВАТБАНК»	19
2.2. Аналіз управління індивідуальним кредитним ризиком в АТ КБ «Приватбанк»	26
2.2. Оцінка ризику позичальника в АТ КБ «ПРИВАТБАНК»	38
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИМ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ	44
3.1. Розвиток рейтингової системи оцінки індивідуального кредитного ризик у банку	44
3.2. Удосконалення діяльності підрозділів колекшену в контексті управління індивідуальним кредитним ризиком у банку	51
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65
ДОДАТКИ	69

ВСТУП

Актуальність теми зумовлена необхідністю управління індивідуальними кредитними ризиками у сфері банківського бізнесу, для забезпечення фінансової стійкості, платоспроможності та ліквідності банківської установи виходячи з економічних умов сьогодення, оскільки ефективний менеджмент кредитних ризиків окремих банків сприятиме стабілізації банківської системи країни в цілому.

Метою управління кредитним ризиком позичальника, з одного боку, є забезпечення повернення кредитних коштів, а з іншого – забезпечення прибутковості та ефективності кредитної операції. Завданням управління індивідуальним кредитним ризиком є зниження ймовірності невиконання позичальником своїх зобов'язань, мінімізація фінансових втрат банку у разі невиконання позичальниками своїх фінансових зобов'язань, зменшення кількості та масштабів ризикованих кредитних операцій, вжиття відповідних заходів у разі настання ризику, що зумовило вибір теми дослідження.

Ступінь дослідженості теми. Дослідженню технологій управління кредитним ризиком присвячено праці таких вітчизняних науковців: В. Волошин, Л. Примостки, Л. Слободи, В. Галасюка, В. Міщенко, І. Сала тощо. Розглянувши праці авторів, зазначимо, що не виокремлено місце індивідуального кредитного ризику в загальній системі ризиків; відсутні комплексні розробки щодо оцінювання, регулювання та моніторингу; відсутність можливостей застосовувати закордонні методи управління ризиками через значні розбіжності на українському банківському ринку порівняно з іншими.

Метою роботи є формування науково-обґрунтованих концептуальних основ дослідження сутності управління індивідуальним кредитним ризиком, розробка методичних та практичних рекомендацій для удосконалення процесу управління індивідуальним кредитним ризиком.

Для досягнення вказаної мети у роботі поставлено наступні **завдання**:

- визначити сутність індивідуального кредитного ризику банку та класифікувати його види;
- описати критерії та методи оцінки індивідуального кредитного ризику;
- систематизувати характеристики способів мінімізації індивідуального кредитного ризику в банку;
- проаналізувати якість кредитних операцій АТ КБ «Приватбанк»;
- здійснити оцінку індивідуального кредитного ризику;
- розробити можливі шляхи вдосконалення процесу управління індивідуальним кредитними ризиками.

Об'єктом дослідження є процес управління індивідуальним кредитним ризиком банку.

Предметом даного дослідження є інструменти, механізм та принципи управління індивідуальним кредитним ризиком банку.

Методи дослідження: синтез, індукція та дедукція спостереження; методи загального аналізу (динаміки, структури), аналіз статистичних даних; коефіцієнтний аналіз та інтерпретації отриманих результатів.

Інформаційною базою дослідження є публікації у фахових виданнях, наукові праці вітчизняних та зарубіжних авторів з управління банківськими ризиками, законодавчі та нормативно-правові акти, періодичні видання, монографії а також офіційна фінансова звітність АТ КБ «Приватбанк».

Практична цінність результатів дослідження. В роботі наведено пропозиції щодо покращення системи управління індивідуальним кредитним ризиком АТ КБ «ПриватБанк» шляхом вдосконалення методологічного інструментарію виокремлення статусів кредитного ризику.

Публікації. Результати дослідження розкрито в статті Дубина Р. «Управління індивідуальним кредитним ризиком в банку». *Управління діяльністю фінансових установ: зміни стереотипів: зб. наук. ст. студ. заочної форми навч.* / відп. ред. Н.П. Шульга. Київ: Київ. нац. торг. - екон. ун-т, 2019. 308 с.

Обсяг і структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій і списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 64 сторінок, ілюстрованих 15 таблицями, 10 рисунками та 2 додатками. Список джерел складається із 35 найменувань.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВІ ПОГЛЯДИ НА СИСТЕМУ УПРАВЛІННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИМ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ В БАНКУ

Перш за все з'ясуємо сутність ризиків в цілому та кредитного ризику зокрема.

Ризик – це невпевненість; небезпека виникнення непередбачуваних втрат очікуваного прибутку, майна, грошових коштів, здоров'я або самого життя у зв'язку з випадковими змінами умов економічної діяльності, несприятливими обставинами. [1]

Одним із вагових ризиків банку є кредитний ризик. Він є однією з найбільш складних проблем, з якими стикається будь-який банк, оскільки головна його небезпека полягає в тому, що він автоматично породжує інші види банківських ризиків, що призводить до усвідомленого розуміння того, що проблема управління кредитним ризиком, має виключно першочергове значення.

Кредитний ризик – це ймовірність збитків у зв'язку з несвоєчасним поверненням позичальником основного боргу і відсотків за ним [2].

Кредитний ризик - це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання виконати умови будь-якої фінансової угоди із банком або в інший спосіб, виконати взяті на себе зобов'язання [3].

Більшість сучасних тлумачень терміну «кредитний ризик» зводяться до того, що його пропонується розглядати як сукупність імовірних небажаних подій при здійсненні фінансових угод, суть яких полягає в тому, що контрагент банку не зможе виконати взятих на себе за угодою зобов'язань і при цьому не вдасться скористатися наявними засобами захисту [4].

Інші визначають кредитний ризик як можливість того, що в певний момент часу вартість кредитної частини банківського портфеля активів

зменшиться у зв'язку з неповерненням, неповним або несвоєчасним поверненням кредитів, наданих банком [5].

Кредитний ризик притаманний усім видам банківської діяльності, де результат залежить від діяльності контрагента, емітента або позичальника. Він виникає щоразу, коли банківська установа надає кошти, бере зобов'язання щодо їх надання, інвестує кошти або іншим чином ризикує ними відповідно до укладених угод.

Кредитні ризики можна класифікувати за різними ознаками (рис.1.1).

Рис. 1.1 Класифікація видів кредитного ризику банку

За характером охоплення кредитний ризик можна поділити на:

1) індивідуальний кредитний ризик – ймовірність того, що позичальник не зможе повернути борг згідно з умовами договору і при цьому банкові не вдасться своєчасно і в повному обсязі скористатися забезпеченням кредиту для покриття можливих втрат.

2) Портфельний кредитний ризик – виявляється у зменшенні вартості активів банку.

Джерелом індивідуального кредитного ризику є окремих контрагент банку - позичальник, боржник, емітент цінних паперів. Оцінювання індивідуального кредитного ризику передбачає оцінювання кредитоспроможності такого окремого контрагента, тобто його індивідуальну спроможність своєчасно та в повному обсязі розрахуватися за прийнятими зобов'язаннями.

Індивідуальний кредитний ризик включає:

1) кредитний ризик щодо позичальника - ймовірність того, що позичальник не зможе виконати взятих на себе зобов'язань за кредитною угодою внаслідок виникнення та впливу керованих чи некерованих чинників.

До цієї категорії належать:

- ✓ ризик кредитоспроможності позичальника - нездатність позичальника виконувати свої зобов'язання за кредитами;

- ✓ ризик непогашення основної суми боргу за кредитом;

- ✓ ризик несплати процентів за користування кредитом тощо.

2) ризик забезпечення кредиту - визначає міру того, що банку не вдасться своєчасно і в повному обсязі скористатися забезпеченням кредиту для покриття можливих втрат за кредитною операцією. Ризик забезпечення кредиту включає:

- ✓ ризик знецінення предмета забезпечення - пов'язаний з можливими змінами ринкової вартості предмета забезпечення протягом строку дії договору забезпечення за кредитом. Ціна предмета забезпечення за кредитом може змінюватися як у бік зменшення, так і в бік збільшення. При цьому найчастіше трапляється зменшення ціни предмета забезпечення, оскільки відбувається його фізичний та моральний знос. Такі зміни ринкової вартості можуть призвести до того, що у разі необхідності після реалізації предмета застави банк не зможе повернути надані кредитні ресурси та компенсувати витрати в повному обсязі;

- ✓ ризик втрати чи пошкодження предмета забезпечення - пов'язаний з повною втратою предмета застави або з частковою втратою ним своїх властивостей, що призводить до зниження ринкової вартості об'єкта забезпечення чи повної його втрати;
- ✓ правовий ризик - пов'язаний з можливими порушеннями законодавства недобросовісними заставодавцями, а зокрема, надання підроблених документів на право власності заставленого майна чи одночасна неодноразова застава наданого в забезпечення майна тощо;
- ✓ ризик неліквідності забезпечення - неможливість реалізації предмета забезпечення на ринку за обумовленою ціною, а також можлива втрата предметом застави своєї ліквідності протягом строку дії договору;
- ✓ ризик неправильного оцінювання забезпечення – виникає у разі відсутності достатньої кількості інформації про предмет забезпечення, низької кваліфікації працівників або здійснення співробітниками посадових зловживань. У разі неправильного оцінювання предмета застави ринкова вартість забезпечення виявляється нижчою від вартості, що вказана у документах, і відповідно не може покрити витрати банку;
- ✓ ризик, спричинений низьким рівнем кваліфікації персоналу банку - може виникати на всіх етапах банківського кредитування під забезпечення, при чому результатом може бути як завищена оцінка предмета застави, так і недійсність угоди (при неправильному оформленні) чи отримання невірогідної інформації у разі неякісної перевірки заставної документації ;
- ✓ ризик, спричинений недостатнім досвідом роботи з банківським забезпеченням - зумовлений відсутністю практики діяльності банківських працівників щодо здійснення заставних операцій при банківському кредитуванні та надання нових банківських послуг, пов'язаних із забезпеченням;

До портфельного кредитного ризику можна віднести:

- а)ризик якості кредитного портфеля;
- б)ризик структури кредитного портфеля;

в)ризик дохідності кредитного портфеля тощо.[6]

Індивідуальний кредитний ризик може виникати з різних причин, але в будь-якому випадку для банку він означає загрозу втрати чи часткової втрати коштів, наданих у користування. Досить важливо, щоб банк виявив, що саме викликає появу такого стану, адже в майбутньому від цього залежатиме його прибутковість. У зв'язку з цим з'являється необхідність обґрунтування системи факторів, що впливають на індивідуальний кредитний ризик. Більшість науковців розподіляють фактори, які впливають на індивідуальний кредитний ризик, на зовнішні та внутрішні. Узагальнюючи їх розробки, визначено, що фактори, які мають зовнішній характер, перебувають за межами контролю з боку банку. Банк не може бути впевненим щодо результатів майбутніх подій, що можуть вплинути на нього, та часу їх виникнення. Значна частина зовнішніх факторів не залежить від діяльності персоналу кредитного підрозділу банку. Незважаючи на сумлінні дії співробітників банку, позичальник може не повернути кредит.

Фактори, що мають внутрішній характер, пов'язані з помилками персоналу, допущеними в ході оформлення кредитної документації та при оцінці кредитоспроможності позичальника — це здатність позичальника в повному обсязі і у визначений кредитною угодою термін розрахуватись за своїми борговими зобов'язаннями, порушеннями посадових інструкцій і помилками, закладеними в самих правилах кредитування. Внутрішні фактори залежать від кредитної діяльності банку, відображають його кредитну політику і включають:

- неправильну оцінку ризиків, пов'язаних з позичальником; порушення принципів кредитування;
- відсутність належного контролю за процесом кредитування; помилки в юридичному оформленні кредитних угод;
- неефективні дії та шахрайство персоналу та ін. [7]

Узагальнюючи розробки науковців, як базовий підхід до класифікації факторів індивідуального кредитного ризику доцільно використовувати

поділ на внутрішні та зовнішні, але при цьому розподілити їх на загальні та специфічні, як це представлено на рис.1.2.

Рис. 1.2 Фактори індивідуального кредитного ризику банку*

*Примітка: складено автором за матеріалами [8].

Специфічні зовнішні фактори включають ті з них, що визначають можливість прояву індивідуального кредитного ризику, не пов'язану з впливом на позичальника зовнішнього середовища, та характеристики забезпечення по кредиту.

Для їх характеристики вважаємо за доцільне використати класифікацію факторів індивідуального кредитного ризику, наведену у табл. 1.1, складену на основі [8].

Специфічні внутрішні фактори включають параметри кредитної угоди, що визначаються у процесі структурування кредиту (характеристики кредитного продукту та концентрації кредитного портфеля), які обумовлюють суб'єктивну природу ризику, є керованими та контрольованими. Процес структурування кредиту полягає у відпрацюванні таких параметрів, які відповідали б потребам клієнта та мінімізували

індивідуальний кредитний ризик банку, забезпечуючи умови своєчасного погашення кредиту.

Таблиця 1.1

Характеристика зовнішніх специфічних факторів індивідуального кредитного ризику банку [9]

Види ризику	Характеристика джерела	
1. Ризик пов'язаний із позичальником		
1.1. Об'єктивний (фінансових можливостей)	Нездатність позичальника виконати свої зобов'язання за рахунок поточних грошових надходжень чи від продажу активів	
1.2. Суб'єктивний (репутації)	Репутація позичальника в діловому світі, його відповідальність і готовність виконати взяті зобов'язання	
1.3. Юридичний	Недоліки в складанні і оформленні кредитного договору	
2. Ризик пов'язаний із забезпеченням		
2.1. Гарантія, порука, страхування	Об'єктивний (фінансових можливостей)	Нездатність гаранта, поручителя, страховика виконати свої зобов'язання за рахунок поточних грошових надходжень чи від продажу активів
	Суб'єктивний (репутації)	Репутація гаранта, поручителя, страховика в діловому світі, його відповідальність і готовність виконати взяті зобов'язання
	Юридичний	Недоліки в складанні і оформленні договорів
2.2. Застава	Ліквідності	Неможливість реалізації предмета застави
	Кон'юктурний	Можливе знецінення предмета застави за період дії кредитної угоди
	Загибелі	Загибель предмети застави
	Юридичні	Недоліки в складанні і оформленні договору застави

Характеристики кредитного продукту, що входять до складу внутрішніх специфічних факторів кредитного ризику, визначають істотну їх частину. Визначаючи параметри кредитних продуктів, кредитну політику, методи просування продуктів, спрямовані на певну аудиторію, банк визначає свій профіль ризику. Властивості продукту безпосередньо впливають на показник втрат при дефолті, на розподіл кредитної експозиції (EAD – Exposure at Default), тобто активів під ризиком. В умовах кризи, так само як і при зростанні ринку, оптимальність кредитних продуктів банку має істотне значення з точки зору прийнятого рівня кредитного ризику.

Характеристику загальних зовнішніх факторів індивідуального кредитного ризику представлено у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Характеристика зовнішніх загальних факторів індивідуального кредитного ризику банку [9]

Фактори	Характеристика
Законодавчо-регулюючі	Законодавчо-нормативна база регулювання діяльності банків; характер регулювання НБУ кредитної діяльності банків; стан судової та виконавчої систем; законодавче регулювання діяльності позичальників.
Загальноєкономічні	Показники рівня економічного розвитку країни; кон'юнктура попиту і пропозиції на фінансово-кредитному ринку; рівень конкуренції між банками та контрагентами.
Політичні	Політичне становище в країні; вплив міжнародних інститутів; рівень криміногенності в країні.
Форс-мажорні	Природні катаклізми, воєнні дії та акти громадського протесту.

Склад загальних внутрішніх факторів індивідуального кредитного ризику банку та їх характеристика представлена в табл. 1.3. Включає в себе: стратегічні, організаційні, управлінські, інформаційні та методологічні.

Таблиця 1.3

Характеристика внутрішніх загальних факторів індивідуального кредитного ризику банку [9]

Фактори	Характеристика
Стратегічні	Вид та спеціалізація банку; стратегічні напрями кредитної політики; цінова політика; толерантність до ризику.
Організаційні	Наявність положень кредитування та регулювання кредитних ризиків; наявність відділу управління ризиками; ефективний розподіл повноважень та відповідальності між працівниками.
Управлінські	Кваліфікаційний рівень, компетенція та досвід роботи фахівців; технічне та юридичне забезпечення кредитної діяльності.
Інформаційні	Достовірність та повнота інформації про позичальників; своєчасність та якість внутрішньої управлінської інформації; рівень технічної обробки інформації та автоматизації даних.
Методологічні	Наявність внутрішньої нормативної бази регулювання кредитних ризиків; існування ефективної методики оцінювання факторів ризиків; адекватність діючих методик сучасній ситуації у сфері кредитування.

На підставі аналізу і систематизації теоретичних основ ризик-менеджменту та банківського менеджменту визначено, що кредитний ризик банку – це вартісне вираження ймовірності відхилення ризикової позиції від очікуваних результатів (настання ризикової події) унаслідок невизначеності дії зовнішніх та внутрішніх щодо банку факторів. У даному дослідженні ризикова позиція буде відкриватися при проведенні кредитних операцій.

Управління кредитним ризиком можна визначити як сукупність управлінських заходів, спрямованих на запобігання втратам банку від його кредитної діяльності. [10] Основною передумовою системи управління кредитним ризиком є кредитна політика банку.

Кредитна політика – це сукупність заходів, спрямованих на створення умов для ефективного розміщення наявних коштів з метою забезпечення стабільного зростання прибутку банку. Кожен банк розробляє власну кредитну політику, в якій враховуються економічні, політичні, географічні, організаційно-правові й інші чинники, які впливають на його діяльність.

Внутрішніми документами щодо управління індивідуальним кредитним ризиком банку є кредитна політика банку, положення банку «Про кредитування фізичних осіб» та «Про кредитування юридичних осіб», «Про оцінку кредитних ризиків», «Про рейтингування позичальників банку».

Кредитна політика формулює цілі та пріоритети кредитної діяльності банку, кошти та методи їх реалізації, а також принципи і порядок організації кредитного процесу. Метою кредитної політики банку є створення високоякісних активів, які забезпечують плановий рівень прибутковості; вкладання коштів у економічно перспективні, рентабельні проекти; розробка нових кредитних технологій, кредитних продуктів; зміцнення і підвищення конкурентоспроможності на ринку. Основними задачами кредитної політики банку є: забезпечення високоприбуткового розміщення коштів банку в гривнях та іноземній валюті; постійний контроль над структурою кредитного портфеля і його якісним складом; надання надійних і рентабельних кредитів; мінімізація і диверсифікованість кредитних ризиків. [11]

Організація ризик-менеджменту передбачає поетапний розгляд управління кредитним ризиком позичальника. Головним принципом управління є наявність циклічності, де кожен з етапів нерозривно пов'язаний з іншими як функціонально, так і організаційно [1]. Процес управління індивідуальним ризиком складається з таких етапів (рис.1.3):

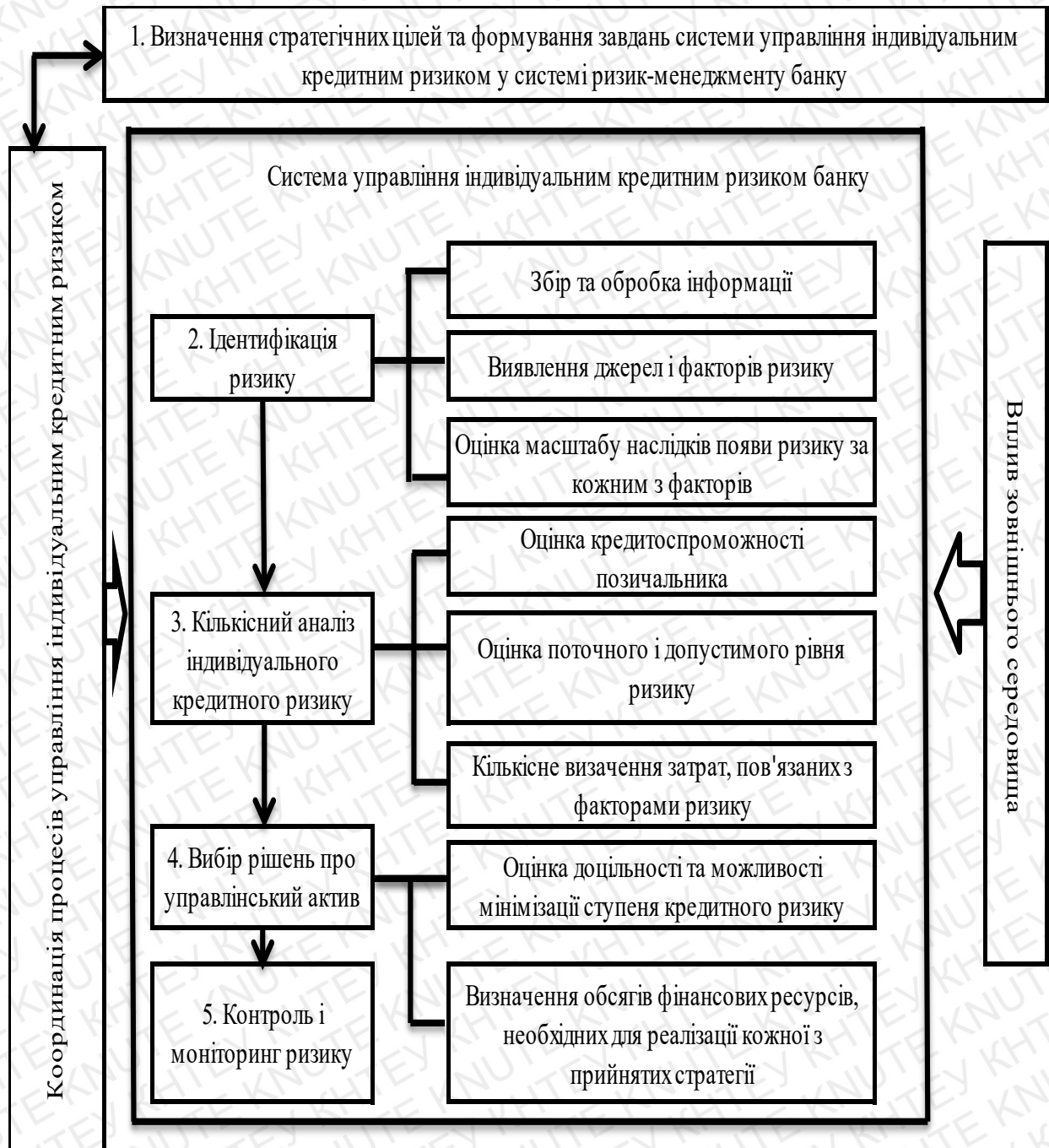

Рис. 1.3 Етапи управління індивідуальним кредитним ризиком у банку [12, с.

1. Визначення стратегічних цілей та формування завдань системи управління індивідуальним кредитним ризиком у системі ризик – менеджменту банку;

2. Ідентифікація ризику – усвідомлення ризику, визначення причин його виникнення та ризикових сфер. Цей етап включає в себе: збір та обробку інформації, виявлення джерел і факторів ризику, оцінку масштабів наслідків появи ризику за кожним з факторів;

3. Кількісний аналіз індивідуального кредитного ризику включає в себе: оцінку кредитоспроможності позичальника, оцінку поточного і допустимого рівня ризику, кількісне визначення затрат, пов'язаних з факторами ризику;

4. Вибір рішень про управлінський актив – оцінка доцільності та можливості мінімізації ступеня кредитного ризику, визначення обсягів фінансових ресурсів, для реалізації кожної з прийнятих стратегій;

5. Контроль і моніторинг ризику – здійснення постійного контролю за рівнем ризиків з механізмом зворотного зв'язку.

Розглянемо більш детально етапи: визначення стратегічних цілей та завдань системи управління кредитним ризиком передбачає вироблення стратегії управління. Вибір ризикової стратегії (планування кредитного ризику) у рамках кредитної політики означає, що банк здійснює відповідний вплив на ступінь ризику. Даний етап можна розглядати як початковий етап управління індивідуальним кредитним ризиком банку.

На основі принципів кредитної політики банком розробляється відповідна методична база, зміст якої у своїй сукупності і відображає сутність ризикової стратегії, що здійснюється банком протягом поточного року.

Для оцінки величини фінансових ризиків банку в основному використовують три групи показників:

- статистичні величини (стандартне відхилення, варіація, дисперсія, коефіцієнт бета);

- непрямі показники ризиковості діяльності, обчислені зазвичай у формі фінансових коефіцієнтів за даними публічної звітності;
- аналітичні показники (індикатори), призначені для оцінки ризику в процесі внутрішнього аналізу діяльності банку.

Після визначення ймовірності невиконання позичальником умов кредитної угоди і привласнення йому рейтингу проводиться оцінка вартості реалізації кредитного ризику, що є розрахунком кількісного значення втрат банку у разі невиконання позичальником умов кредитної угоди.

Ймовірність невиконання позичальником умов кредитної угоди і розмір втрат банку у разі реалізації ризику визначають рівень (ступінь) кредитного ризику. Таким чином, рівень кредитного ризику є кількісним виразом оцінки банком кредитоспроможності позичальника [11].

Залежно від рівня ризику, що виражається в певній величині втрат, виділяють його зони, в межах яких втрати не перевищують зазначений рівень, а саме: безризикова зона; зона допустимого ризику; зона недопустимого ризику; зона критичного ризику.

Безризикова зона характеризується відсутністю втрат при здійсненні угоди і отриманні, як мінімум, розрахункового прибутку. Зона допустимого ризику передбачає рівень втрат, що не перевищує розмір розрахункового прибутку. У межах даної зони кредитування зберігає свою економічну доцільність, оскільки втрати спостерігаються, але їх розмір менше очікуваного прибутку. Зона недопустимого ризику характеризується небезпекою втрат, які свідомо перевищують очікуваний прибуток і можуть призвести до втрати активу. Зона критичного ризику являє собою рівень втрат, що вимагають покриття за рахунок власного капіталу банку.

Отримані результати використовуються для розрахунку величини ризикової вартості – підсумкового рівня ризику, необхідного для розрахунку розміру капіталу банку як інструмента зниження рівня кредитного ризику позичальника, засобу відшкодування збитків від реалізації кредитного ризику.

Здійснивши кількісну оцінку кредитного ризику позичальника, банк повинен обрати варіант стратегії управління ним. Заключним етапом управління індивідуальним кредитним ризиком є контроль. Основна мета контролю за кредитами полягає в недопущенні підвищення індивідуального кредитного ризику понад установлений рівень.

РОЗДІЛ 2

ДІАГНОСТИКА СТАНУ УПРАВЛІННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИМ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ В АТ КБ «ПРИВАТБАНК»

2.1. Аналіз ризиковості кредитів в АТ КБ «ПРИВАТБАНК»

АТ КБ «ПриватБанк» - найбільший український універсальний комерційний банк, що здійснює свою діяльність на основі ліцензії Національного Банку України № 22 від 5 жовтня 2011 року, орієнтований на обслуговування приватних осіб і корпоративних клієнтів всіх форм власності, входить до переліку системних банків України, має один з найбільших обсягів капіталу і чистих активів. Кредитна діяльність займає вагоме місце в діяльності банків, про що свідчить табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Динаміка основних показників кредитної діяльності АТ КБ «Приватбанк» за 2016-2018 рр. (станом на 31.12)*

Показник	2016	2017	2018
Кредити та аванси клієнтам, млн. грн.	32 616	38 335	50 140
Всього активів, млн. грн.	179 761	253 675	278 048
Частка кредитів в активах, %	18	15	18

Примітка: складено автором за матеріалами річного звіту банку [13]

Як бачимо протягом останніх 3 років, кредити та аванси клієнтам становлять біля 15-18% активів банку.

В табл. 2.2 наведено більш детальну структуру кредитного портфеля банку. Як бачимо, основна частика портфеля належить кредитам, що управляються як окремий портфель, причому їх обсяг постійно зростає – з 191 млрд грн. до 212 млрд. грн. Відносно клієнтів, слід зазначити, що значна частина кредитів видається фізичним особам, особливо по кредитних картках (15,5% станом на кінець 2018 року), іпотечному кредитуванню та малому і середньому бізнесу. Придбані знецінені кредити займають незначну частку.

**Обсяги кредитного портфеля та його складових у АТ КБ «ПРИВАТБАНК»
за 2016-2018 рр. (станом на 31.12), млн. грн.**

Види кредитів	2018	2017	2016
Кредити та дебіторська заборгованість за фінансовим лізингом, що управляються як окремий портфель	212 795	185 575	191 139
Кредити юридичним особам	5 648	3 330	2 639
Кредити фізичним особам – кредитні картки	45 314	30 354	19 749
Кредити фізичним особам – іпотечні кредити	12 923	9 130	9 045
Кредити фізичним особам – споживчі кредити	4 193	3 144	1 069
Кредити фізичним особам – кредити на придбання автомобіля	332	264	264
Кредити фізичним особам –інші кредити	672	660	1 054
Кредити підприємствам малого та середнього бізнесу (МСП)	8 251	4 210	2 494
Дебіторська заборгованість за фінансовим лізингом – юридичні особи	710	191	307
Дебіторська заборгованість за фінансовим лізингом – фізичні особи	654	197	164
Дебіторська заборгованість за фінансовим лізингом – підприємства малого та середнього бізнесу (МСП)	248	126	-
Придбані/створені знецінені кредити	196	-	-
Всього кредитів та авансів клієнтам, загальна сума	291 936	237 181	227 924
Мінус: резерв під очікувані кредитні збитки/резерв на зменшення корисності кредитів	(241 796)	(198 846)	(195 308)
Всього кредитів та авансів клієнтам	50 140	38 335	32 616

Примітка: складено автором за матеріалами річного звіту банку [13]

Станом на 31 грудня 2018, 2017 та 2016 років категорія «Кредити, що управляються як окремий портфель» включає в себе непрацюючі кредити, які були видані до 19 грудня 2016 року. На думку керівництва, цей портфель має

аналогічні показники кредитного ризику, незалежно від класифікації за галуззю економіки та напрямом комерційної діяльності на дату видачі таких кредитів. Станом на 31 грудня 2018 року банк визнав збитки 209 453 млн грн резерву під очікувані кредитні збитки за цими кредитами (31 грудня 2017 року: резерву під зменшення корисності - 181 887 млн грн; 31 грудня 2016 року: резерву під зменшення корисності - 180 114 млн. грн.).

Що стосується рівня концентрації кредитів, можемо спостерігати наступну ситуацію (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Концентрація клієнтського кредитного портфелю за галузями економіки та напрямками комерційної діяльності у АТ КБ «ПРИВАТБАНК» у 2016-2018 рр. (станом на 31.12)

Галузь	2018		2017		2016	
	Сума, млн. грн.	Частка, %	Сума, млн. грн.	Частка, %	Сума, млн. грн.	Частка, %
Кредити, що управляються як окремий портфель	212 795	73	185 575	79	191 139	84
Кредити фізичним особам	64 284	22	43 749	18	31 345	14
Кредити юридичним особам						
АПК та харчова промисловість	2 298	1	1 234	1	893	-
Товари народного споживання	771	-	570	-	215	-
Інше	3 289	1	1717	1	1838	1
Кредити підприємствам малого та середнього бізнесу (МСП)						
Надання побутових, індивідуальних та професійних послуг	2 664	1	1114	-	1125	1
АПК та харчова промисловість	1 934	1	170	-	293	-
Товари народного споживання	1 240	-	79	-	250	-
Інфраструктура	556	-	2723	1	417	-
Інше	2 105	1	250	-	409	-
Всього кредитів та авансів клієнтам, загальна сума	291 936	100	237 181	100	227 924	100

Примітка: складено автором за матеріалами річного звіту банку [13]

Як бачимо, основна частка кредитів припадає на ті, що управляються як окремий портфель – від 73 до 84%, хоча і спостерігається незначне її зниження. Кредити фізичним особам зростають, і становлять на кінець 2018 року 22%. Інші кредити юридичним особам та малому і середньому бізнесу в цілому мають від 2 до 5%, найзначніші серед них є АПК та харчова промисловість, але це всього 1%.

Станом на 31 грудня 2018 року загальна сума кредитів найбільшим 10 клієнтам банку складала 60 814 млн грн (31 грудня 2017 року: 54 720 млн грн; 31 грудня 2016 року: 53 193 млн грн) або 21% від загальної вартості кредитного портфеля (31 грудня 2017 та 2016 років: 23%). Резерв під очікувані кредитні збитки (31 грудня 2017 та 2016 років: зменшення корисності кредитів), пов'язаний з цими позичальниками становив 60 814 млн грн (на 31 грудня 2017 року: 54 720 млн грн; 31 грудня 2016 року: 52 975 млн грн).

Банк у своїй кредитній політиці в пріоритет ставить кредитування підприємств малого і середнього бізнесу. На початку 2018 року банк провів аналіз сегменту малий та середній бізнес та змінив підходи до класифікації кредитів та авансів клієнтам з цієї дати. Внаслідок цього було внесено наступні зміни станом на 31 грудня 2017 року, для того, щоб відповідати підходу до класифікації сегменту малий та середній бізнес починаючи із дати зміни підходу та за рік, що закінчився 31 грудня 2018 року (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Рекласифікація кредитів клієнтам АТ КБ «Приватбанк» за міжнародними стандартами станом на 31.12.2017 р., млн. грн.

Кредити	Станом на 31 грудня 2017 року за МСБО 39 (як звітовано)	Рекласифікація внаслідок зміни підходу до класифікації сегменту МСП	Станом на 31 грудня 2017 року за МСБО 39 (як рекласифіковано)
Кредити юридичним особам	3 479	(149)	3330
Кредити фізичним особам –інші кредити	769	(109)	660
Кредити підприємствам малого та середнього бізнесу (МСП)	3952	258	4210

Дебіторська заборгованість за фінансовим лізингом – юридичні особи	317	(126)	191
Дебіторська заборгованість за фінансовим лізингом – підприємства малого та середнього бізнесу (МСП)	-	126	126

Примітка: складено автором за матеріалами річного звіту банку [13]

Що стосується розподілу кредитів за класами позичальників, слід зазначити, що основна частка кредитів та кредитного ризику зосереджена у останньому дефолтному класі, як по фізичним особам, так і по юридичним (табл. 2.5, табл. 2.6).

Таблиця 2.5

Розподіл кредитів, наданих фізичним особам, за класами боржника у АТ КБ «ПРИВАТБАНК» станом на 01.01.2019 та 01.10.2019 р., тис. грн

Назва показника	Розподіл кредитів за класами боржника – фізичної особи				
	1	2	3	4	5
Станом на 01.01.2019					
Сума кредитної заборгованості	39 864 200	147 779	418 704	257 299	28 942 284
Кредитний ризик	878 227	21 632	144 998	164 941	26 261 413
Станом на 01.10.2019					
Сума кредитної заборгованості	46 268 599	426 488	98 759	234 813	26 715 194
Кредитний ризик	979 886	65 426	35 703	154 900	24 743 299

Примітка: складено автором за матеріалами річного звіту банку [13]

Як видно з таблиці, навіть у 2019 році банк відчуває неякісну класифікацію кредитів, яка була тривалий період присутня у АТ КБ «ПРИВАТБАНК». Раніше банк не поспішав відносити заборгованість до нижчого класу, що в підсумку призвело, після їх рекласифікації до того, що обсяги непрацюючих кредитів суттєво зросли і банк не може їх позбутися навіть через декілька років. Крім того, банк надавав значну кількість кредитів без застави та під пільговий період з мінімальною сплатою процентів, що

приводило до банку недобросовісних позичальників. Крім того, негативні кредити з'являються і по кредитних картках. Це наочно демонструють рис. 2.1. та 2.2.

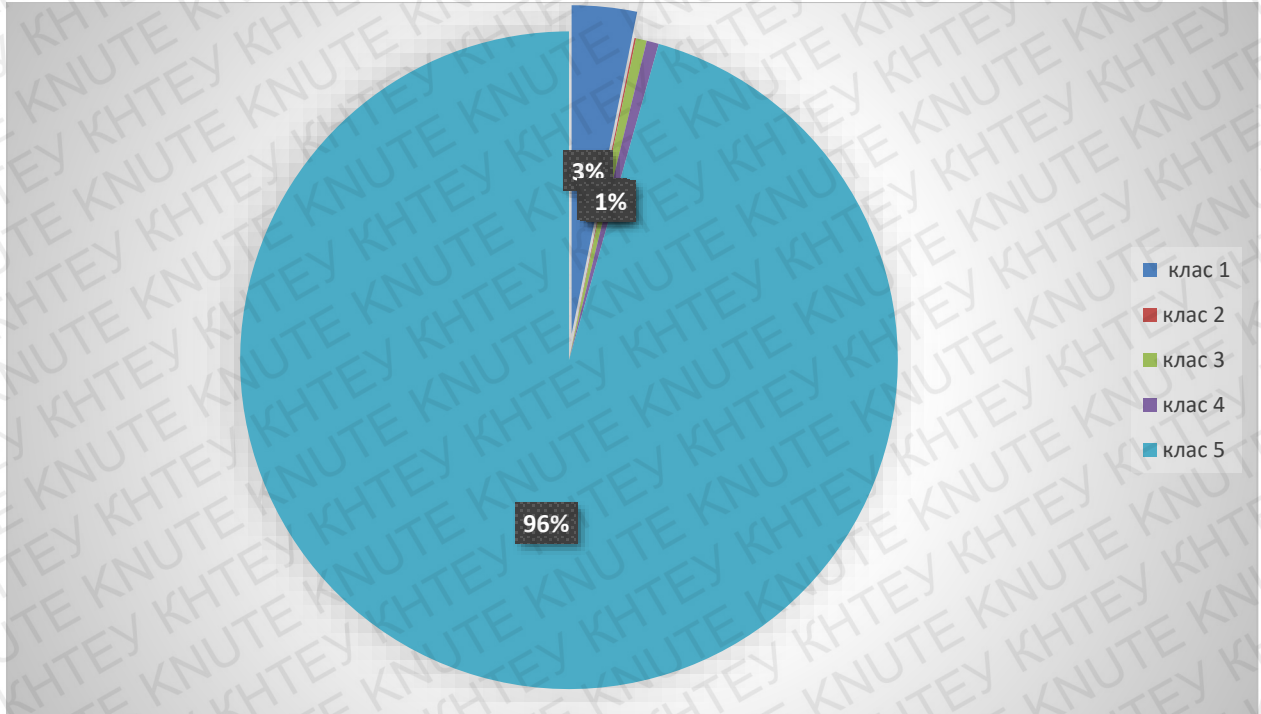

Рис.2.1 Розподіл кредитного ризику фізичних осіб за класами позичальників у АТ КБ «ПРИВАТБАНК» станом на 01.01.2019 р., %

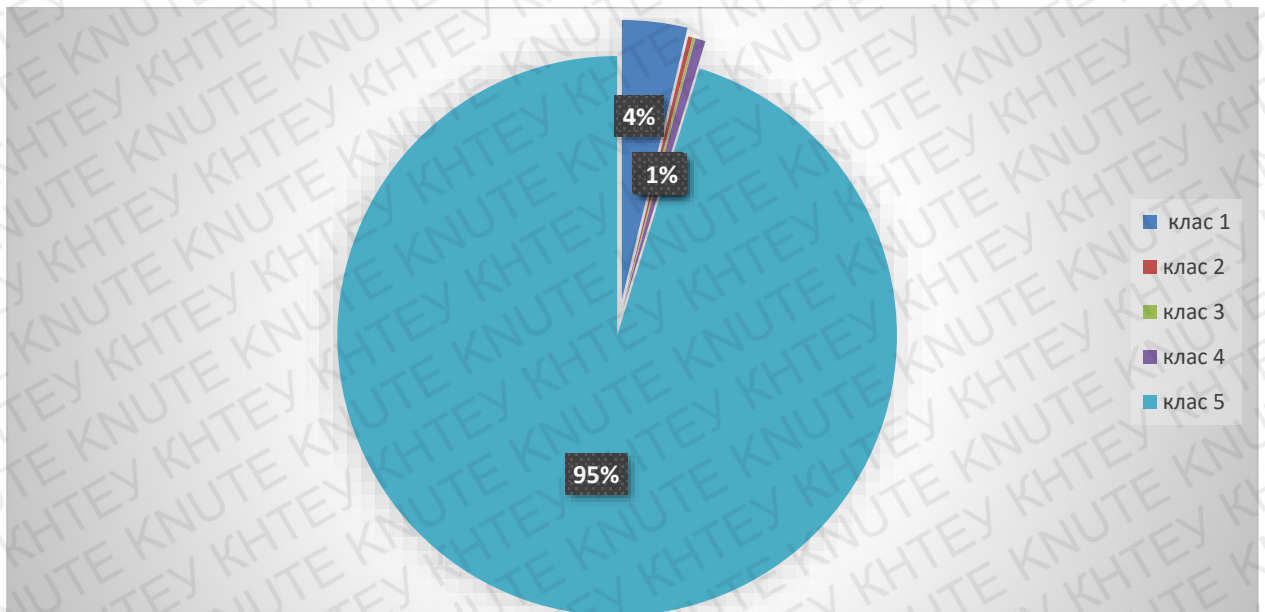

Рис.2.1 Розподіл кредитного ризику фізичних осіб за класами позичальників у АТ КБ «ПРИВАТБАНК» станом на 01.10.2019 р., %

Відносно кредитів корпоративного сектору, спостерігається така ж ситуація (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Розподіл кредитів, наданих юридичним особам, за класами боржника у АТ КБ «ПРИВАТБАНК» станом на 01.01.2019 та 01.10.2019 р., млн. грн

Назва показника	Розподіл кредитів за класами боржника – юридичної особи									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Станом на 01.01.2019										
Сума кредитної заборгованості	3 216	792	2 399	908	563	43	194	55	43	215 882
Кредитний ризик	253	10	109	15	18	0,2	28	1,5	23	214 614
Розподіл ризику,%	0,118	0,005	0,051	0,007	0,008	0,000	0,013	0,001	0,011	99,787
Станом на 01.10.2019										
Сума кредитної заборгованості	4 006	1 366	2 328	863	1 221	133	14	14	253	212 802
Кредитний ризик	304	39	95	43	46	5	0,6	3	92	212 665
Розподіл ризику,%	0,143	0,018	0,045	0,020	0,022	0,002	0,000	0,001	0,043	99,706

Примітка: складено автором за матеріалами річного звіту банку [13]

Табл. 2.6. демонструє, що лєвова частка 99% належить кредитам 10 класу, тобто дефолтним кредитам, які негативно позначаються на якості кредитного портфєля та несуть суттєві кредитні ризики. Більшість з цих кредитів були видані пов'язаним особам, що мають надзвичайно високі ризики. На другому місці стоять кредити 1 класу, тобто високоякісні кредити, але їх частка становить менше 1%. З цього можна зробити висновок, що банк переглянув свою політику відносно видачі кредитів з урахуванням рівня кредитного ризику, проте старі борги ще впливають на загальний рівень ризиковості кредитування.

Отже, ризиковість діяльності досліджуваного банку досить висока, тому слід розглянути як саме побудована система управління кредитними ризиками в ньому в цілому, та відносно індивідуальних кредитних ризиків зокрема.

2.2. Аналіз управління індивідуальним кредитним ризиком в АТ КБ «ПРИВАТБАНК»

Банківській діяльності притаманний ризик, яким управляють за допомогою постійного процесу виявлення, оцінки та контролю ризиків, з урахуванням лімітів ризику та інших засобів контролю. Процес управління ризиками є вирішальним для постійної прибутковості банку, а кожний співробітник банку несе відповідальність за вплив ризиків, пов'язаних із його службовими обов'язками.

Банк створює комплексну та адекватну систему управління ризиками, що має враховувати специфіку роботи Банку та вимоги щодо управління ризиками, встановлені Національним банком України. Система управління ризиками має забезпечувати виявлення, ідентифікацію, оцінку, моніторинг і контроль за всіма видами ризиків на всіх організаційних рівнях та оцінку достатності капіталу Банку для покриття всіх видів ризиків.

У відповідності до Стратегічного плану розвитку АТ КБ «ПРИВАТБАНК» повинен займати значне місце в наступних сегментах кредитування (2022 рік): 35% - кредитування фізичних осіб, 13% - кредитування МСБ, 4% - кредитування корпоративних клієнтів.

Стратегічними опціями розвитку Банку в частині активних операцій виділені наступні:

- Подальше збереження та нарощення темпів кредитування фізичних осіб;
- Розвиток корпоративного сектору;
- Активізація кредитування МСБ;
- Покращення управління ризиками та навичок персоналу у сфері кредитування.

З метою досягнення стратегічних цілей та виконання бізнес-плану, формування диверсифікованого та якісного кредитного портфелю банк встановлює цільові показники ризик-апетиту та ліміти до кредитного ризику. Ліміти кредитного ризику встановлюються у межах показників ризик-апетиту до кредитного ризику. Перелік лімітів ризику та процедура ескалації порушень лімітів ризиків затверджується Наглядовою Радою. Цільові клієнти, кредитні

продукти, валюти та галузі для фінансування встановлюються з урахуванням затвердженого ризик-апетиту Банку.

Система управління індивідуальним кредитним ризиком у АТ «ПриватБанк» включає підрозділи та має характеристику, що наведені на рис. 2.3.

Рис. 2.3 Підрозділи системи управління індивідуальним кредитним ризиком у АТ КБ «ПРИВАТБАНК»

Примітка: складено автором за матеріалами річного звіту банку [13]

В банку існує система повноважень на прийняття рішень за активними операціями. Повноваження на прийняття рішень за активними операціями делегуються Правлінню Банку Наглядовою Радою. Правління банку делегує повноваження на прийняття кредитних рішень відповідно до наступного:

- індивідуальні повноваження: делеговані співробітникам підрозділу Ризик-менеджменту з метою прийняття рішень щодо масових продуктів для клієнтів Роздрібного Бізнесу, Бізнесу Споживчого кредитування та Бізнесу по роботі з торгівельними підприємствами в рамках стандартних умов продукту. За умови, що сума ліміту розраховується автоматично відповідно до методології, розробленої підрозділом Ризик-менеджменту та затвердженої

Кредитним комітетом Банку. В іншому випадку рішення приймається з подвійним підписом, як описано нижче;

- дуальні повноваження (повноваження в рамках подвійного підпису): делеговані Керівникам підрозділу Ризик-менеджменту разом з Керівниками відповідних Бізнес-підрозділів за умови одноголосного позитивного рішення і в рамках стандартних умов продукту;

- колективні повноваження: делеговано Кредитному комітету Банку, за умови надання відповідних висновків (коментарів, рекомендацій) напрямком Правової підтримки, Службою безпеки, а також висновку підрозділу Ризик-менеджменту, який включає в себе коментарі щодо конкретних ризиків, пов'язаних з потенційним кредитуванням, перелік негативних і позитивних аспектів угоди, запропонованих для затвердження, а також рекомендації. Рішення приймається більшістю голосів членів Кредитного комітету (у випадку, якщо голоси розділилися порівну, приймається рішення, за яке голосував Голова комітету). При цьому позитивне рішення може бути прийнято лише за умови позитивного рішення Члена Правління (з питань управління ризиками).

- Повноваження стосовно проведення активних операцій з кредитування комунальних та державних підприємств додатково обмежені. За масовими продуктами, а саме: для ФО - кредитні картки, споживчі кредити, лізинг авто; для ЮО малого та середнього бізнесу - овердрафт на поточний рахунок (ліміт на рахунок), КУБ, продукт Гарантовані платежі, малоризикові гарантії; для ЮО корпоративного бізнесу - овердрафт за офертою на поточний рахунок, продукт Гарантовані платежі, малоризикові гарантії; рішення про встановлення та перегляд лімітів можуть прийматися в автоматизованому централізованому порядку із застосуванням скорингових систем та моделей, відповідно до методології, розробленої підрозділами Ризик-менеджменту та затверджених Кредитним Комітетом Банку.

Член Правління з питань управління ризиками має право накладати заборону (вето) на рішення про проведення активних операцій, якщо реалізація таких рішень призведе до порушення цієї Політики, встановленого ризик-

апетиту та/або затверджених лімітів ризику, та невідкладно інформує Наглядову Раду Банку та Комітет з управління ризиками Наглядової Ради про такі рішення. Член Правління з питань Комплаєнс, протидії відмиванню грошових коштів та юридичних питань має право накладати заборону (вето) на рішення про проведення активних операцій, якщо реалізація таких рішень призведе до порушення вимог законодавства, відповідних стандартів професійних об'єднань, дія яких поширюється на банк, конфлікту інтересів, а також в інших випадках та невідкладно інформує Наглядову Раду Банку та Комітет з управління ризиками Наглядової Ради про такі рішення.

Структурні підрозділи Банку, залучені до кредитного процесу, виконують основні та допоміжні завдання. Їх повноваження, обов'язки та відповідальність розподіляються таким чином, щоб забезпечити оперативність та належну ефективність усіх етапів кредитного процесу.

Основними суб'єктами кредитного процесу є Бізнес-підрозділи та Ризик-менеджмент. Інші структурні підрозділи Банку, які беруть участь в процесі кредитування це Напрямок Правової підтримки, Служба безпеки, Служба колекшн, Бек-офіс та Напрямок «Compliance».

Працівники Ризик-менеджменту відповідають за управління ризиками Банку по всіх кредитних продуктах. Вони підтримують Бізнес-підрозділи у розробці параметрів кредитних продуктів, у розробці структури кредитних операцій, у визначенні та використанні комерційного потенціалу клієнтів, та докладають усіх можливих зусиль для сприяння забезпеченню відповідності кредитних операцій банку чинному законодавству України і внутрішнім процедурам. Ризик-менеджмент бере участь у розробці стратегічних параметрів кредитного портфелю банку, якісних цілей та орієнтирів для Бізнес-підрозділів, які можуть набувати форми рекомендацій чи обов'язкових до виконання директив. Цей підрозділ здійснює консультування та підтримку Бізнес-підрозділів, розглядає кредитні пропозиції Бізнес-підрозділів, надає свої висновки та рекомендації Кредитному комітету банку, бере участь у прийнятті рішень щодо кредитування згідно з Кредитною політикою.

Основними обов'язками підрозділу Ризик-менеджменту є:

- проведення кількісного, якісного аналізу та оцінки ризиків, на які банк наражається або які згодом можуть виникнути в ході проведення кредитних операцій;
- контроль за адекватністю резервів за кредитними операціями Банку;
- оцінка кредитоспроможності та підтвердження фінансового стану позичальника (поручителя);
- перевірка повноти пакету документів для кредитної аналізу;
- розгляд прогнозних даних (прогнози грошових потоків, прибутку і збитків, плану погашення кредитів), якщо для прийняття рішення щодо надання фінансування необхідний глибокий аналіз орієнтований на майбутнє;
- підготовка висновку про повний спектр ризиків, пов'язаних з потенційним кредитуванням, перелік негативних і позитивних аспектів угоди, що запропонована до затвердження, та надання рекомендації за кожною кредитною заявкою для розгляду Кредитним комітетом або іншими уповноваженими органами;
- організація кредитного моніторингу;
- розробка та підтримання в актуальному стані скорингових систем, моделей, методик, процедур щодо оцінки кредитних ризиків та прийняття кредитних рішень.

В роботі з проблемними кредитами приймають участь підрозділи колекшн, які несуть відповідальність за:

- моніторинг несплачених боргів;
- виступаючи як сполучна ланка між банком і клієнтом, ведуть роботу з простроченою заборгованістю з метою збільшення збору невиконаних залишків;
- проведення спільно з виконавчою службою організаційних і практичних заходів щодо реалізації арештованого майна;
- організацію пошуку покупців для майна боржників;
- здійснення інших заходів з погашення прострочених кредитів.
- моніторинг та первинний огляд заставного майна та предметів лізингу.

Напрямок «Compliance» несе відповідальність за:

- забезпечення організації контролю дотримання норм та процедур за активними операціями з пов'язаними особами банку;
- забезпечення контролю за взаємовідносинами банку з клієнтами та контрагентами шляхом аналізу документів по продуктам банку;
- встановлення факту прозорості структур власності клієнтів, які мають складну (багаторівневу) структуру власності за участі нерезидентів.

Також Напрямок «Compliance» може бути залучений для підготовки висновку про наявність/відсутність репутаційного ризику.

Основними передумовами для кожного рішення про надання кредиту є всебічна інформація про клієнта, його діяльність та стан галузі. Тому в АТ КБ «ПРИВАТБАНК» для оцінки індивідуальних кредитних ризиків формується «ПРОФІЛЬ КЛІЄНТА».

Зокрема Бізнес-підрозділи повинні розуміти таку інформацію про клієнта:

а) фізичну особу:

- соціальну стабільність;
- матеріальний стан;
- кредитну історію;

б) юридичну особу або фізичну особу-підприємця:

- ключові продукти і послуги клієнта та продукти-замінники;
- основні контрагенти – постачальники і покупці та конкуренти на ринку;
- сектор економіки клієнта, стан та тенденції галузі, ключові фактори успіху, окремі ризики;
- рівень ділової репутації клієнта;
- організаційна структура клієнта. Якщо клієнт є частиною групи афілійованих компаній, профіль клієнта включає розуміння структури групи та існуючих фінансових зобов'язань усередині групи, а також комерційної взаємодії та відносин між окремими компаніями. Це особливо важливо для випадків, коли кредит надається холдинговим компаніям. У таких випадках важливо забезпечувати можливість пред'явлення вимог до дочірніх компаній, якщо це необхідно.

Профіль цільового потенційного позичальника має відповідати наступним мінімальним параметрам:

Позичальник - юридична особа або фізична особа - підприємець:

- зареєстрований та/або проводить діяльність більше 1 року, виключення з цього правила становлять кредитні операції з повним грошовим покриттям та SPV компанії, створені в периметрі окремої групи;
- надав всі необхідні документи для здійснення Банком ідентифікації відповідно до вимог чинного законодавства;
- має відмінну репутацію, що свідчить висока кваліфікація керівництва, дотримання ділової етики, договірної та платіжної дисципліни;
- продукція (послуги), що випускається клієнтом, мають конкурентну спроможність на внутрішньому / зовнішньому ринках;
- має поточний рахунок в банку;
- користується Банківською лінійкою продуктів;
- має прозору структуру власності;
- проти клієнта не порушено справу про банкрутство або клієнт не заявив про банкрутство чи ліквідацію, не розпочата процедура ліквідації;
- знаходиться за зазначеною ним адресою місцезнаходження;
- має персонал, необхідний для здійснення операційної діяльності;
- має власні/орендовані основні засоби або інше майно, необхідне для здійснення діяльності;
- надав до Банку актуальну фінансову звітність;
- клас фінансового стану відповідає вимогам НБУ щодо кредитування;
- щодо позичальника відсутня негативна кредитна історія.

Позичальник - фізична особа:

- надав всі необхідні документи для здійснення банком ідентифікації відповідно до вимог чинного законодавства;
- має регулярний дохід, достатній для обслуговування боргу;
- відповідає вимогам щодо встановлених банком вікових меж;
- відсутня негативна кредитна історія;
- відсутня негативна інформація.

Здійснення кредитних операцій будь-яким банком безперечно пов'язане із застосуванням заходів щодо мінімізації кредитного ризику. Як зазначалось, раніше кожен етап здійснення кредитної операції містить в собі потенційне виникнення ризику, тому розглянемо його в контексті кредитних процедур.

Розглянемо детально, поетапно кредитну процедуру при зверненні позичальника до АТ КБ «ПРИВАТБАНК» від подання клієнтом кредитної заявки до закриття рахунку (рис. 2.4).

Рис. 2.4 Етапи кредитної процедури у АТ КБ «ПРИВАТБАНК»*

*Примітка: складено автором на основі [14]

Етап 1 – Якщо клієнтом виступає фізична особа, здійснюється візуальна оцінка клієнта: наявність у клієнта кримінальних татуювань на руках, стан одягу и загальний зовнішній вигляд клієнта, адекватність поведінки і

спілкування. Щодо юридичних осіб, банк проводить оцінку шляхом дослідження інформації із публічних джерел, реєстрів, тощо.

Етап 2 – усна оцінка співробітником наданої клієнтом інформації: чітка послідовність і правдивість надання інформації без допомоги третіх осіб чи будь-яких інших інформаційних носіїв.

Етап 3 – прийняття заявки від клієнта: оформлення анкетних даних лише в присутності та зі слів клієнта.

Етап 4 – оформлення заявки в ПО співробітником банку: перевірка наявності клієнта в ПО «Кредит». У разі його відсутності збереження анкетних даних для подальшої перевірки клієнта.

Етап 5 – надання документів чи додаткових даних, якщо є необхідність: здійснюється після збереження анкети, шляхом розміщення скан-копій документів на загальному ресурсі банку.

Етап 6 – скорингова перевірка загальних даних клієнта: відповідність параметрів клієнта, а саме: вік, адреса фактичного проживання, галузь працевлаштування, та заявлена сума. При не правильному заповненні анкети співробітником або не відповідності параметрам клієнта – скоринг відмовляє у видачі кредиту.

Етап 7 – скорингова перевірка клієнта в бюро кредитних історій (БКІ): платна послуга для банку, що дає змогу перевірити наявність кредитів клієнта та заборгованості в інших банках.

Етап 8 – оцінка клієнта співробітником кредитного центру (КЦ): при проходженні скорингової перевірки починаються розрахунки кредитоспроможності клієнта, узгодження параметрів кредиту. При можливості видачі кредиту співробітником кредитного центру обов'язково здійснюється телефонний дзвінок клієнту для підтвердження даних та дзвінки родичам і колегам для підтвердження особистості

Етап 9 – документальне формування угоди між позичальником та банком: здійснюється при позитивному рішенні банку стосовно надання кредиту по зверненню клієнта.

Етап 10 – ознайомлення з графіком платежів та підписання пакету документів: між клієнтом та представником банку, відразу після позитивного рішення.

Етап 11 – отримання кредиту: згідно процедур АТ КБ «ПриватБанк».

Етап 12 – повернення кредиту згідно графіку платежів або дострокове повернення.

Етап 13 – закриття кредитної угоди після списання остаточного платежу за наданим кредитом.

Етап 14 – перехід клієнта на новий рівень співпраці з банком на умовах лояльності: продаж банківських послуг за допомогою CRM-компаній.

Далі розглянемо оцінку кредитоспроможності позичальника, що є важливим елементом в управлінні індивідуальним кредитним ризиком. Метою оцінки індивідуального кредитного ризику є визначення можливого рівня ризику та ідентифікація факторів, що впливають на кредитний ризик банку. Відповідно до затвердженого банком положення щодо оцінювання фізичних осіб банк здійснює оцінку фінансового стану фізичної особи, якій надано кредит (далі – боржник - фізична особа), у тому числі тієї, яка є суб'єктом господарювання, на підставі таких кількісних та якісних показників.

Кількісні показники:

- I. сукупний чистий дохід (щомісячні сукупні доходи, зменшені на сукупні витрати та зобов'язання, у тому числі перед іншими банками);
- II. накопичення на рахунках у банку (інформація надається за бажанням боржника - фізичної особи);
- III. коефіцієнти, що характеризують поточну платоспроможність боржника - фізичної особи і його фінансові можливості виконати зобов'язання за кредитом (зокрема співвідношення сукупних доходів і витрат/зобов'язань боржника - фізичної особи);
- IV. співвідношення обсягу боргу за кредитом до вартості об'єкта кредитування/застави; співвідношення щомісячних витрат

боржника на обслуговування боргу до обсягу його щомісячних доходів тощо).

Оптимальні значення цих коефіцієнтів банк установлює самостійно з урахуванням видів кредитів і залежно від форми їх надання, цільового призначення, строку користування, наявності забезпечення, способу сплати.

Банк для розрахунку кількісних показників ураховує доходи, факт отримання яких протягом дії договору підтверджується достовірними документами, виданими третьою особою [довідка з місця роботи, довідка про доходи, виписка (довідка) банку з рахунку про рух коштів].

Якісні показники:

- I. загальний матеріальний стан клієнта (наявність у власності майна, крім майна, переданого в заставу);
- II. соціальна стабільність клієнта (тобто наявність постійної роботи, ділова репутація, сімейний стан тощо);
- III. вік клієнта.

Банк оцінює якісні показники на підставі достовірних документів, у тому числі відповідних копій документів, засвідчених в установленому законодавством порядку.

Оцінка фінансового стану боржника - фізичної особи, який є суб'єктом господарювання, має здійснюватися банком також з урахуванням аналізу фінансової звітності, що подається ним як суб'єктом господарювання за встановленими законодавством України формами. Аналіз фінансової звітності боржника - фізичної особи, який є суб'єктом господарювання, має враховувати дослідження динаміки показників його діяльності.

Оцінка юридичної особи буде розглянута у наступному параграфі роботи.

Одним із параметрів кредитних ризиків є оцінка очікуваних кредитних збитків. АТ КБ «ПРИВАТБАНК» трактує кредитний збиток як різницю між усіма контрактними грошовими потоками, що підлягають сплаті на користь банку за контрактом, та усіма грошовими потоками, які очікує отримати банк (тобто, з урахуванням усіх випадків недобору грошових коштів), дисконтованими під первісну ефективну ставку.

Банк проводить оцінку грошових потоків шляхом врахування усіх контрактних умов для фінансового інструменту (наприклад, авансів, пролонгацій, опціону «кол» та подібних опціонів) протягом очікуваного строку існування такого фінансового інструмента.

Для врахування також потрібно включати грошові потоки від продажу утримуваної застави або інших механізмів підвищення кредитної якості, котрі є невід'ємною частиною умов контракту. Банк виходить з припущення що існує можливість достовірної оцінки очікуваного строку існування фінансового інструмента. При цьому в тих рідкісних випадках, коли неможливо провести достовірну оцінку очікуваного строку існування фінансового інструмента, Банк використовує залишок строку, передбаченого контрактом для такого фінансового активу.

12-ти місячні очікувані кредитні збитки — це частина очікуваних кредитних збитків «протягом життя», що відображає очікувані кредитні збитки внаслідок настання дефолту фінансового інструмента, які можуть виникнути протягом 12-ти місяців після звітної дати.

Для усіх фінансових інструментів в залежності від виду інструменту та типу боржника визначаються наступні фактори значного збільшення кредитного ризику:

- наявність простроченої заборгованості від 30 днів станом на звітну дату (для банків від 7 днів);
- прострочення платежу від 30 днів більше двох разів протягом останніх дванадцяти місяців (за кредитами клієнтам); та інше.

Очікувані кредитні збитки «протягом життя» — це очікувані кредитні збитки, що виникають унаслідок усіх можливих випадків невиконання зобов'язань протягом очікуваного строку існування фінансового інструмента. Банк оцінює суму очікуваних кредитних збитків фінансового інструмента так, щоб це відображало: (а) об'єктивну та зважену на імовірність суму, що визначається шляхом оцінки низки можливих результатів; (б) вартість грошей у часі; та (в) обґрунтовану інформацію про минулі події, поточні умови і

прогнози щодо майбутніх економічних умов, яку можна отримати без зайвих зусиль чи витрат станом на звітну дату.

2.2. Оцінка ризику позичальника в АТ КБ «ПРИВАТБАНК»

Оцінка кредитоспроможності позичальника проводиться на систематичній основі. Для кожного позичальника за допомогою внутрішньої системи проводиться оцінка фінансового стану.

Оцінка фінансового стану клієнта визначає стандартну вартість ризиків та є значним параметром для управління кредитним портфелем. Оцінка фінансового стану проводиться (переглядається) у випадках та із періодичністю, визначеними відповідними внутрішньобанківськими нормативними документами.

Оцінка фінансового стану позичальника ґрунтується на двох головних модулях:

1. Кількісний аналіз: відображає кредитоспроможність клієнта згідно з фінансовою інформацією за попередні періоди;
2. Якісний аналіз: включає не фінансову інформацію щодо поточного та майбутнього розвитку клієнта.

Комбінація цих двох модулів визначає оцінку фінансового стану клієнта. Для оцінки кредитоспроможності позичальника, банк використовує систему оцінки кредитного ризику, розроблену на основі нормативних документів НБУ.

Надання кредитних продуктів для конкретного клієнта залежить від класу клієнта. Відповідні вимоги описані в документації щодо продукту.

Процес оцінки кредитоспроможності всіх типів позичальників і поточна рейтингова система оцінки кредитного ризику описана у відповідних внутрішніх нормативних документах банку. Як важливе доповнення до внутрішніх оцінок кредитоспроможності, банком можуть застосовуватися зовнішні рейтинги (такі як рейтинги Standard & Poor's, Moody's тощо).

Крім оцінки кредитоспроможності за фінансовим станом позичальника, кожне рішення про кредитування вимагає також аналізу здатності клієнта обслуговувати кредит без порушень.

Зазвичай кредитні операції структуруються таким чином, щоб дозволити погашення за рахунок операційних грошових потоків. При цьому оцінюється здатність клієнта обслуговувати заборгованість на підставі фінансових звітів та аналізу ключових співвідношень. За необхідності перевіряються можливості погашення заборгованості за рахунок активів клієнта. Якщо фінансування стосується операцій з іноземною валютою, повинен проводитися додатковий аналіз, зокрема, аналіз ризиків, пов'язаних з обмінним курсом.

Через деякі особливості, для деяких типів операцій (таких, як торгове, проектне фінансування, фінансування операцій з нерухомістю тощо) крім оцінки клієнта може проводитися оцінка самої операції. Такі специфічні випадки описані у відповідних внутрішньобанківських нормативних документах, в яких запроваджуються такі специфічні системи оцінки.

Щоб оцінити індивідуальний кредитний ризик позичальника – юридичної особи, використаємо методику банку, яка повністю відповідає методиці НБУ. Показники оцінювання кредитоспроможності юридичної особи залежать від виду позичальника та його галузевої приналежності.

Проведемо розрахунок інтегрального коефіцієнта ризику на прикладі ПАТ «Малинська паперова фабрика-Вайдманн», фінансова звітність якого наведена в додатку А.

Малинська паперова фабрика-Вайдманн – підприємство зі 147-річною історією, яка почалася в 1871 році. Сфера діяльності - виробництво паперу та картону. Приватне акціонерне товариство «Малинська паперова фабрика-Вайдманн» – член міжнародної групи Weidmann – єдине підприємство Східної Європи, яке може постачати своїм клієнтам майже всі види електроізоляційного паперу і картону, що відповідають регіональним та міжнародним стандартам. Сьогодні на підприємстві діє шість технологічних ліній: картонноробна машина, традиційна папероробна машина з плоскими сітками, дві машини з похилими сітками, дві креп-машини, і виробляється трансформаторний картон, електроізоляційний папір для силових кабелів і трансформаторних намоток, крепований папір, а також інші види паперу для

різноманітного промислового застосування, у тому числі для упаковки, фільтрації, шпалер.

Отже, модель розрахунку інтегрального показника боржника - юридичної особи обирається залежно від виду його економічної діяльності, визначеного на підставі наданого ним розшифрування даних форми № 2 «Звіт про фінансові результати» (графа 035) річної фінансової звітності боржника - юридичної особи за останній звітний період щодо структури доходів.

Модель розрахунку інтегрального показника боржника - юридичної особи визначається не рідше ніж один раз на рік, виходячи з максимального значення питомої ваги доходу від певного виду діяльності (у процентах) у загальному обсязі чистого доходу (виручки), отриманого від реалізації продукції.

Модель розрахунку інтегрального показника ПАТ «Малинська паперова фабрика-Вайдманн» виходячи із виду діяльності (переробна промисловість) та розміру підприємства (підприємство відноситься до великих) наступна:

$$Z = 1,670 + 0,375 \cdot X_2 + 0,333 \cdot X_{11} + 0,313 \cdot X_{13} + 0,436 \cdot X_{14} + 0,352 \cdot X_{15} + 0,261 \cdot X_{16}$$

Для визначення інтегрального коефіцієнту, спочатку проведемо розрахунок показників, визначених пост. №351. Як бачимо дана модель застосовує не всі показники, а лише шість. Результати розрахунку показників, наведено в табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Розрахунок фінансових показників з інтегрального показника фінансового стану боржника - юридичної особи – ПАТ «Малинська паперова фабрика-Вайдманн» за 2017-2018 рр. (станом на 31.12)

Фінансовий показник	Характеристика	Формула розрахунку	Алгоритм розрахунку	Розрахунок (всі значення переведені в %)	
				2017	2018

К ₂ -показник загальної ліквідності	Спроможність підприємства покривати короткострокові зобов'язання за рахунок оборотних активів	Оборотні активи Поточні зобов'язання і забезпечення	ф. 1 р. 1125 гр. + р. 1100 + р. 1110 + р. 1165 гр. 4 ф. 1 р. 1695 гр. 4	(88477+71548+0+22311)/123082=148,14	(82583+110052+0+14 968)/198946=104,35
К ₁₁ -показник покриття боргу чистим доходом	Спроможність обслуговування боргу доходами від основного виду діяльності	Коротко-строкові та довгострокові зобов'язання Чистий дохід від реалізованої продукції	ф. 1 р. 1510 + р. 1515 + р. 1600 + р. 1610 - р. 1165 гр. 4 ф. 2 р. 2000 + р. 2010 гр. 3	(0+133982+0+50243-22311)/(603738+0)=26,82	(0+79 285+0+85628-14 968)/(639590+0)=23,44
К ₁₃ - показник частки неопераційних елементів балансу	Частка активів, яка не має прямого відношення до операційної діяльності підприємства	Неопераційні активи Валюта балансу (актив)	ф. 1 р. 1000 + р. 1030 + р. 1035 + р. 1040 + р. 1045 + р. 1050 + р. 1090 + р. 1155 + р. 1160 + р. 1190 гр. 4 ф. 1 р. 1300 гр. 4	(375+0+0+0+4203+0+0+100+0+0)/413173=1,13	(402+0+0+0+2928+0+0+67+0+0)/450 054=0,75
К ₁₄ -показник оборотності поточних активів	Період повного обороту поточних активів	Поточні активи Чистий дохід від реалізованої продукції (зароблених страхових премій)	ф. 1 р. 1195 гр. 4 · 365 ф. 2 р. 2000 р. + 2010 гр. 3	(201993*365)/(603738+0)=12211,83	(232480*365)/(639590+0)=13267,12
К ₁₅ - показник покриття фінансових витрат прибутком до оподаткування та амортизації	Спроможність фінансування неопераційних витрат операційним прибутком до вирахування амортизації	Фінансовий результат від операційної діяльності до вирахування амортизації Фінансові витрати	ф. 2 р. 2190 - р. 2195 + р. 2515 гр. 3 ф. 2 р. 2250 гр. 3	(57460-0+22449)/50825=157,22	(25 464-0+24369)/20941=237,97

К ₁₆ - показник рентабельності до оподаткування	Ефективність діяльності підприємства до оподаткування	Фінансовий результат до оподаткування Чистий дохід від реалізованої продукції (зароблених страхових премій)	ф. 2 р. 2190 - р. 2195 + р. 2220 - р. 2250 гр. 3 ф. 2 р. 2000 + р. 2010 гр. 3	(57460-0+15517-50825)/(603738+0)=3,67	(25 464-0+15 694-20 941)/(639 590+0)=3,16
--	---	--	--	---------------------------------------	---

*Примітка: складено автором за даними додатку А

Визначивши значення показників оцінки фінансового стану підприємства, необхідно оцінити їх рівень згідно додатку Б. У досліджуваного підприємства отримано наступні значення (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Значення складових інтегрального показника фінансового стану боржника - юридичної особи – ПАТ «Малинська паперова фабрика-Вайдманн» за 2017-2018 рр. (станом на 31.12)

Показники	Рік	
	2017	2018
K2	148,14	104,35
K11	26,82	23,44
K13	1,13	0,75
K14	12211,83	13267,12
K15	157,22	237,97
K16	3,67	3,16

За результатами розрахунку коефіцієнтів, що входять до складу інтегрального коефіцієнту, отримуємо наступний показник:

$$Z_{2017}=1,670+0,375*0,829+0,333*0,493+0,313*0,336+0,436*0,828+0,352*0,307+0,261*1,089=3,00$$

$$Z_{2018}=1,670+0,375*0,555+0,333*0,493+0,313*0,626+0,436*0,828+0,352*0,787+0,261*1,089=3,16$$

Визначення ризику ПАТ «Малинська паперова фабрика-Вайдманн» здійснюється згідно вимог НБУ з урахуванням значення показника Z та виду економічної діяльності, результати в табл. 2.9.

Визначення класу боржника - юридичної особи ПАТ «Малинська паперова фабрика-Вайдманн» за 2017-2018 рр. (станом на 31.12)

Діапазони значень інтегрального показника за класами									
значення	клас 1	клас 2	клас 3	клас 4	клас 5	клас 6	клас 7	клас 8	клас 9
Більше або дорівнює	3,34	2,71	2,08	1,45	0,83	0,2	-0,43	-1,06	
Менше ніж		3,34	2,71	2,08	1,45	0,83	0,2	-0,43	-1,06

Проведений розрахунок виявив, що кредитування ПАТ «Малинська паперова фабрика-Вайдманн» відповідає невисокому ступеню ризику. На обидві дати значення ризику відповідає 2 класу заборгованості. Ця заборгованість має рівень ймовірності дефолту 0,01-0,19.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИМ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ

3.1. Розвиток рейтингової системи оцінки індивідуального кредитного ризику у банку

У нашій країні зараз відбувається інтенсивне впровадження підходів і стандартів кредитного ризик-менеджменту в банківську діяльність. Однак, розглядаючи сучасну практику, необхідно відзначити проблему невідповідності потреб вітчизняних банків у сфері управління ризиками адекватному методологічному забезпеченню цього процесу. Виникає потреба вдосконалювання використовуваних банками методик.

У зв'язку з тим, що суб'єкти господарювання мають галузеві особливості, розрізняються за організаційно-правовими формами, масштабами діяльності, формами фінансового забезпечення, створити єдині універсальні методики визначення кредитного рейтингу позичальників не завжди представляється можливим. У міжнародній практиці також відсутні тверді правила з цього приводу, оскільки дуже складно врахувати всі численні особливості клієнтів. Саме тому головним завданням банків є розробка та застосування сучасних методик при оцінці кредитоспроможності потенційних клієнтів – позичальників, насамперед рейтингів.

Кредитний рейтинг являє собою оцінку кредитоспроможності позичальника за кількісними та якісними параметрами, якою керуються банки при прийнятті рішення про видачу кредиту.

В основу визначення кредитного рейтингу покладено аналіз кредитоспроможності позичальника, що включає два основних етапи: загальний аналіз кредитоспроможності позичальника та його рейтингову оцінку. Саме кредитний рейтинг є узагальнюючим показником аналізу кредитоспроможності.

Відповідно до положень Базеля II та Директиви 2006/48 ЄС «Про започаткування та здійснення діяльності кредитних установ», кредитні ризики

банки можуть визначати на основі запровадження рейтингової системи оцінювання позичальників. Вона включає усі методи, процеси, заходи контролю, збір даних та інформаційні системи, які забезпечують оцінювання кредитного ризику, віднесення вимог щодо клієнта до відповідних класів за ступенем кредитного ризику чи до пулів (встановлення рейтингу), а також кількісний аналіз дефолту й показників збитку для певних видів вимог.

Нині змінюється філософія рейтингових оцінок: якщо раніше рейтинги використовувалися переважно для порівняльної оцінки кредитоспроможності підприємств у рамках певного сегмента клієнтів, то в сучасних реаліях рейтинг стає інструментом безпосередньої оцінки кредитних ризиків. Рейтингові класи формуються на основі оцінок ймовірності дефолту (Probability of Default, PD). Нині та у перспективі рейтинг є і буде найважливішим інструментом управління кредитними ризиками.

Банки можуть використовувати зовнішнє та внутрішнє рейтингування, тому обґрунтуємо деякі рекомендації щодо запровадження у вітчизняній банківській системі внутрішнього рейтингування для оцінки кредитних ризиків Internal Rating Based – approach (IRB – підхід). IRB – підхід передбачає розробку банківськими установами власних моделей визначення внутрішнього кредитного рейтингу позичальників.

Підходи до оцінки кредитного ризику (в рамках IRB – підходу) поділяються на базовий та прогресивний.

Базовий підхід, foundation internal ratings based approach (FIRB), заключається в тому, що банк використовує внутрішні моделі для визначення вірогідності дефолту (probability of default, PD) контрагентів, а у відношенні інших компонентів кредитного ризику – питома вага втрат в разі дефолту – LGD (Loss Given Default), абсолютна величина втрат в разі дефолту – EAD (Exposure at Default), ефективний (реальний) строк погашення кредиту M (Maturity), спирається на рекомендації регулятора.

Прогресивний підхід, advanced internal ratings based approach (AIRB), пропонує самостійне моделювання всіх чотирьох компонентів кредитного ризику [15, с.71].

Встановлений позичальникам кредитний рейтинг являє собою результуючу оцінку їх кредитоспроможності. Дана оцінка формується на основі аналізу характеристик позичальника. Присвоєння такої оцінки, що лежить на стандартній рейтинговій шкалі, дозволяє банку порівнювати між собою різнорідних позичальників.

Застосування внутрішніх рейтингів у банку відбувається по декільком напрямкам (рис.3.1).

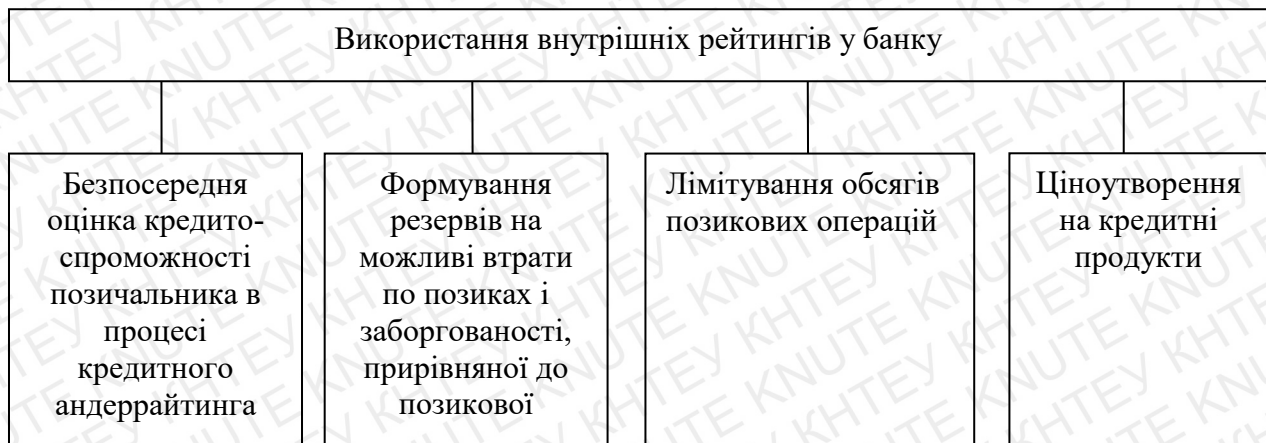

Рис. 3.1. Напрями використання внутрішніх рейтингів у банку*

*Примітка: складено автором за матеріалами [15]

Як правило, рейтингові методики аналізу корпоративних позичальників базуються на чотирьох основних принципах:

- комплексна оцінка усіх фінансових і нефінансових факторів ризику;
- врахування галузевої специфіки діяльності та оцінка системних факторів ризику;
- оцінка динаміки факторів, що впливають на фінансовий стан;
- моніторинг (регулярна оцінка) рейтингу з урахуванням інформації, що постійно надходить [15, с.72].

Згідно з положеннями Базеля II та відповідної директиви ЄС системи внутрішнього рейтингування для оцінки кредитних ризиків мають відповідати таким основним вимогам:

1) забезпечувати обґрунтоване оцінювання дебітора, диференціацію ризику, точну та послідовну кількісну оцінку ризику;

2) виконувати важливу функцію в управлінні ризиками та у процесі прийняття кредитних рішень, а також корпоративних функцій управління кредитною установою;

3) банк повинен мати відділ контролю кредитних ризиків, який відповідає за її рейтингові системи, що є незалежним та захищеним від небажаного впливу;

4) банк збирає та зберігає всю необхідну інформацію для забезпечення ефективної підтримки процесів вимірювання кредитного ризику й управління ним;

5) банк документально обґрунтовує сутність власних рейтингових систем та методологію їх розробки, а також самостійно оцінює ці системи [16, с.27].

Внутрішні моделі кредитних рейтингів повинні спиратись на точні дані, а їх ефективність – перевірятись та підтверджуватись спостережними органами. У відповідності із п. 417 Базельської угоди по капіталу банк повинен регулярно оцінювати якість рейтингової моделі, включаючи моніторинг її результатів та стабільності.

Розглянемо основні моделі визначення кредитного рейтингу корпоративних клієнтів.

Чирва С. та Александрова Т. запропонували модель фінансового та якісного рейтингу корпоративних клієнтів банку.

Фінансовий рейтинг за запропонованою моделлю визначається на підставі даних балансу та звіту про фінансові результати позичальника («жорстких показників»). При цьому фінансовий рейтинг визначається на підставі двох статичних та трьох динамічних показників. Схема визначення фінансового рейтингу позичальника має наступний вигляд (рис. 3.2).

У схемі наведений вплив кожного показника балансу та звіту про фінансові результати на визначення фінансового рейтингу клієнта. У відсотковому вираженні зазначені частки впливу вказаних показників на загальний рейтинг позичальника, який у підсумку складає 100%.

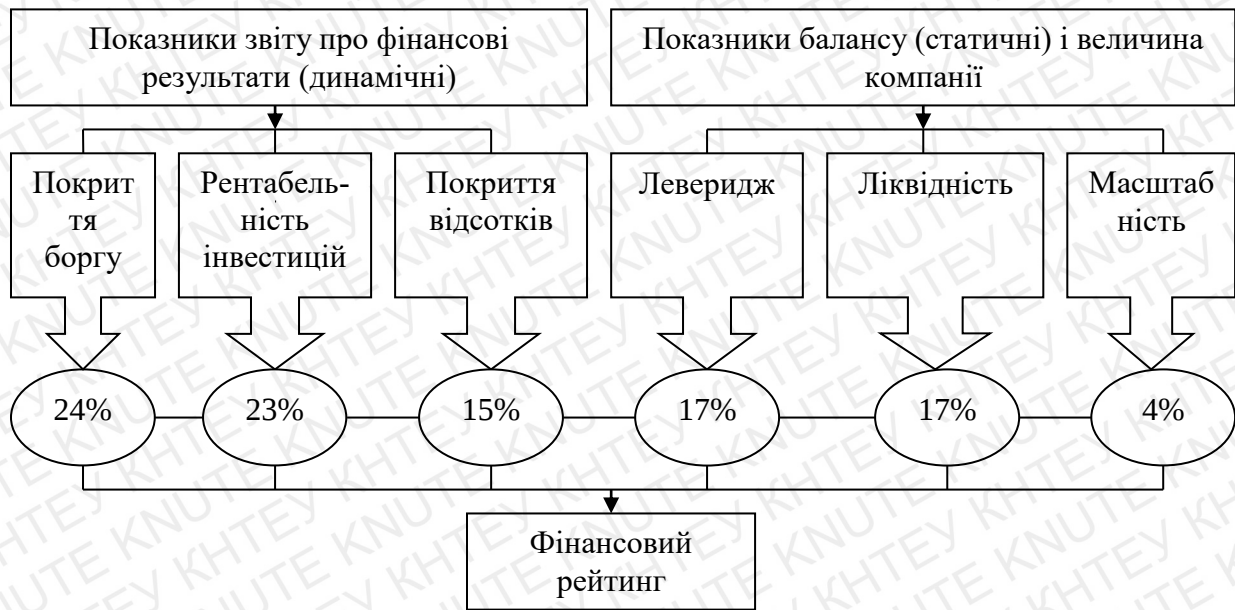

Рис. 3.2. Схема визначення фінансового рейтингу корпоративних клієнтів банку [17]

Процес визначення фінансового рейтингу реалізується за допомогою методу Альтмана. Існує декілька різновидів методів, від одного до семифакторної моделі, однак найбільш вживаною є пятифакторна модель. Її сутність полягає в тому, що визначаються дві вибірки підприємств (за обсягом продажу та за видом діяльності або за іншими ознаками). Перша вибірка включає підприємства, близькі до дефолту, друга — підприємства зі стійким фінансовим станом. У кожній з вибірок виділяється підприємство з кращими показниками. Потім за допомогою прийомів дискримінантного аналізу складається формула, що може служити інструментом для прогнозування неплатежів. Формула має такий вигляд:

$$Z = x_1 R_1 + x_2 R_2 + x_3 R_3 + x_4 R_4 + x_5 R_5 \quad (3.1)$$

Кожний елемент формули ($x_1 R_1$) є добутком двох коефіцієнтів: показника функції ($x_1 \dots x_5$) і фінансового коефіцієнта ($R_1 \dots R_5$). Показники функції відповідно до методу Альтмана визначені в такий спосіб:

$$Z = 1,2R_1 + 1,4R_2 + 3,3R_3 + 0,6R_4 + 1,0R_5 \quad (3.2)$$

Альтман виділив п'ять фінансових коефіцієнтів, на підставі яких можна скласти певне уявлення про платоспроможність фірми:

R_1 — працюючий капітал / активи (працюючий капітал розраховується як різниця між поточними активами та поточними зобов'язаннями);

R_2 — нерозподілений прибуток / активи;

R_3 — прибуток до сплати процентів і податків / активи;

R_4 — ринкова вартість акціонерного капіталу / балансова вартість усіх зобов'язань;

R_5 — обсяг продажів / активи.

Альтман встановив критичні значення показника Z : якщо $Z < 1,81$ — висока ймовірність банкрутства; якщо $Z > 3$ — мала ймовірність банкрутства; якщо $Z > 5-10$ — ймовірності банкрутства немає.

Однак, слід зазначити, що багато вітчизняних науковців критично відносяться до методики Альтмана, вважаючи, що вона мало ефективна в умовах діяльності українських підприємств.

Якісний рейтинг визначається на підставі аналізу якісних факторів/показників та відповідних їх вагових значень у відсотках (%). Схема визначення якісного рейтингу зображена на рис. 3.3.

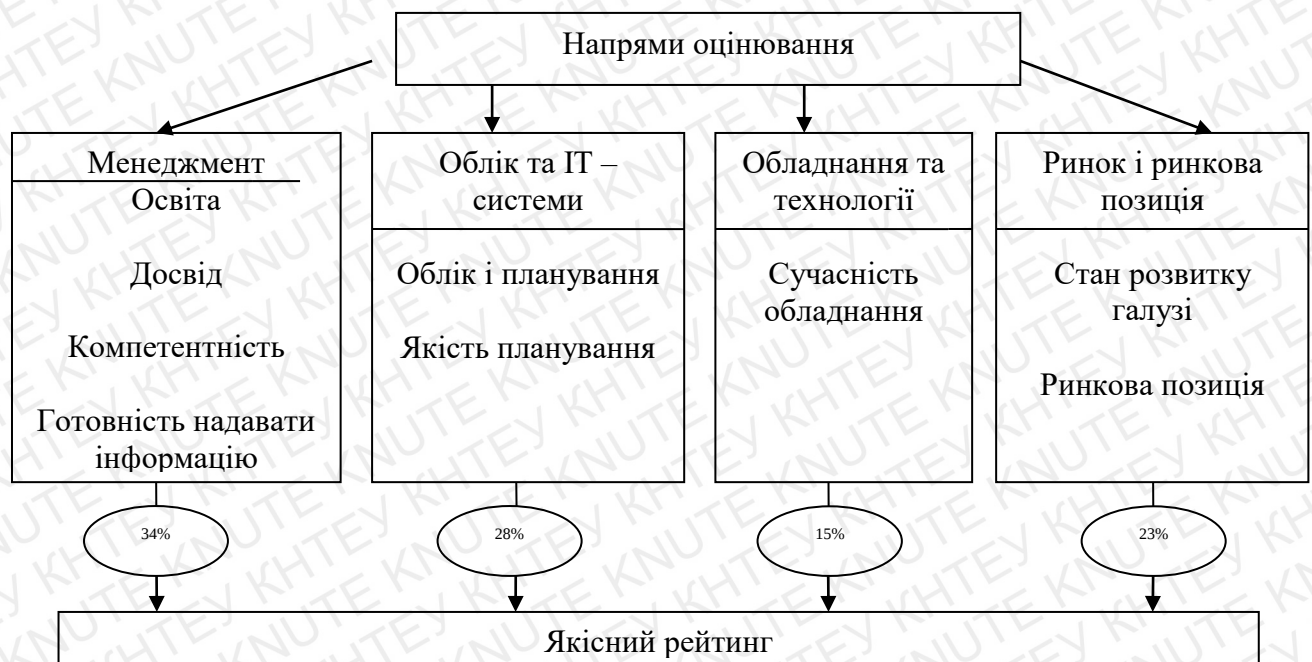

Рис.3.3. Схема визначення якісного рейтингу корпоративних клієнтів банку [17]

Показники якісного рейтингу обробляються за допомогою методу бальних оцінок. Бальна оцінка підприємства – позичальника визначається на основі оцінки якісних параметрів діяльності позичальника і виставлення відповідних балів по кожному показнику. Оцінюються рівень менеджменту на підприємстві, облік та ІТ – системи, обладнання і технології та ринок і ринкова позиція позичальника.

Аніховський А. виділяє наступні моделі кредитного рейтингу: статистичні, обмеженої експертної оцінки, безпосередньо експертної оцінки.

Статистичні моделі оцінки кредитоспроможності являють собою процес присвоєння кредитного рейтингу виключно на основі кількісного, статистичного аналізу. Такі моделі ґрунтуються на розрахунку кредитного рейтингу за допомогою як кількісних факторів (фінансових коефіцієнтів), так і деяких якісних, але стандартизованих і приведених до кількісного значення, аспектів діяльності об'єкта, що рейтингується (наприклад, галузеві особливості, кредитна історія).

Моделі обмеженої експертної оцінки ґрунтуються на застосуванні статистичних методів з наступним коректуванням на основі деяких кількісних параметрів. Виконавець рейтингової оцінки може встановити максимальну кількість балів для оцінки якісних параметрів, обмежуючи цим самим вплив суб'єктивних факторів на кінцеве значення рейтингу.

При використанні моделі експертної оцінки визначити вплив того чи іншого фактора на величину кредитного рейтингу практично не представляється можливим. Експерти розраховують фінансові коефіцієнти, але значення інтерпретуються ними індивідуально по кожному позичальнику. Тому професіоналізм та неупередженість експерта відіграють важливу роль.

За характером взаємозв'язку кількісних і якісних показників (факторів) виділяють кредитні рейтинги з лінійною на нелінійною кореляцією факторів.

Кредитний рейтинг з лінійною залежністю можна представити у вигляді рівняння багатомірного дискримінантного аналізу:

$$Y = ax_1 + bx_2 + cx_3 + \dots + nx_n, \quad (3.3)$$

де $x_1 \dots x_i$ - змінні (фактори рейтингової оцінки);

$a \dots p$ – коефіцієнти, що визначають вагу фактора у кінцевому значенні рейтингу.

Як мінімум один фактор оцінює якісну сторону кредитного рейтингу (наприклад, математично змодельований вираз кредитної історії позичальника). Інші, являючись кількісними, оцінюють фінансовий стан позичальника.

Вітчизняні банки все ще віддають перевагу визначенню кредитного рейтингу своїх клієнтів за допомогою нелінійних залежностей факторів переважно методом експертної оцінки [18, с.32], однак вона має вади суб'єктивізму і надто залежить від компетенції експертів.

У процесі оцінювання кредитних ризиків із використанням рейтингів слід враховувати таку закономірність: чим більше рейтингових класів передбачено рейтинговою системою, тим вищий рівень гомогенності позичальників у межах одного рейтингового класу і точність оцінок. Згідно з п. 403 Базеля II розподіл кредитів за класами ризику має бути обґрунтованим. Не слід допускати надмірної концентрації кредитів у рамках одного класу як із позиції рейтингу позичальника, так і з позиції рейтингу кредитів [16, с. 29].

Отже, існує достатня кількість моделей та методик визначення фінансового рейтингу корпоративних клієнтів. Серед найбільш відомих виділяють модель Альтмана. На основі даної моделі розраховуються п'ять коефіцієнтів, на підставі яких можна скласти певне уявлення про кредитоспроможність позичальника. Заслужують на увагу статистичні моделі, моделі безпосередньо експертної оцінки та моделі обмеженої експертної оцінки.

3.2 Удосконалення діяльності підрозділів колекшену в контексті управління індивідуальним кредитним ризиком у банку

Одним із наслідків світової фінансової кризи стала трансформація відносин банків із клієнтами. Нині банківські установи змушені активно боротися з численними порушеннями позичальниками зобов'язань за кредитними угодами. Для цього вони посилюють діяльність спеціальних

підрозділів, які займаються поверненням кредитів банківським установам. Від їхньої роботи залежить не тільки рівень прибутку, а й безпосередньо фінансова безпека банку. За умов фінансової нестабільності економічної системи в цілому та банківського сектору зокрема проблеми якісної організації діяльності штатних банківських підрозділів зі стягнення боргів потребують ретельного вивчення та, за необхідності, – нагального вирішення.

Банківські установи незалежно від їх розмірів застосовують схожі методи роботи з проблемними кредитами та важелі впливу на недобросовісних позичальників з метою стягнення боргів. Часто організація діяльності підрозділів колекшену типова для цілої групи банків тієї чи іншої території. Водночас процес організації роботи підрозділів внутрішньобанківського колекшену має й свої особливості, неврахування яких неминуче призведе до втрати балансу вертикалі бізнесу та не дасть бажаного результату. Розробка і впровадження нормативних документів банку, що регулюють порядок роботи з проблемною заборгованістю, формують стратегію збору, яка включає сукупність і послідовність заходів щодо вирішення конкретних завдань на відповідному етапі (стадії) збору. Залежно від того, яку стратегію банк бере за основу, формується відповідна організаційна структура служби колекшен [19].

Підрозділи зі стягнення «поганих боргів» мають працювати злагоджено, цілеспрямовано та чітко. Для цього діяльність штатних підрозділів збору поділяється на етапи та стадії. Робота з попередження виникнення простроченої заборгованості за кредитами має розпочинатися за декілька днів до дати планового платежу та закінчуватися в день його оплати. Цей етап збору називається пріколекшен (Pre-Collection).

Етап софтколекшен (SoftCollection) – це робота з повернення заборгованості за кредитними договорами, яка триває з 1-го до 60-го дня прострочення (можливе дострокове припинення).

Після нього настає етап рікавері активів (RecoveryActive), який передбачає активне повернення заборгованості. В цей час здійснюється робота з незабезпеченими кредитами, які не перевищують певний ліміт, встановлений нормативними документами банку.

Інколи підрозділами стягнення може застосовуватися етап пасивного повернення заборгованості *RecoveryPassive*, який передбачає стягнення боргів із позичальників після закінчення роботи з кредитами колекторською агенцією. Крім того, етап рікаверіпессів може застосовуватися після стадії виконавчого провадження та починається найчастіше зі 180-го дня прострочення.

Робота з повернення заборгованостей за незабезпеченими кредитами з певним встановленим банком лімітом, що розпочинається після етапу софтколекшен і триває з 61-го по 90-й день прострочення, називається етапом *PreExternalStage*.

Етап хадколекшен (*HardCollection*) – робота з повернення заборгованості за проблемними кредитами, яка триває з 61-го дня прострочення, включає дві основні стадії: хадколекшен та лігалколекшен (*LegalCollection*). Ці стадії відображено в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

**Характеристика стадій колекшен процедур щодо управління
індивідуальним кредитним ризиком у банку**

Стадія	Характеристика стадії
Стадія хадколекшен (HardCollection)	Стадія збору проблемної заборгованості на етапі хадколекшен, що складається з особистих зустрічей, розпочинається з 61-го дня прострочення (або раніше – у разі дострокової передачі кредиту в провадження підрозділу хадколекшен) і триває до 120-ти днів прострочення включно.
Стадія легал колекшен (LegalCollection)	Стадія примусового стягнення проблемної заборгованості на етапі хадколекшен, що здійснюється шляхом звернення до судових / правоохоронних органів та органів примусового виконання судових рішень. Розпочинається, як правило, зі 121-го дня прострочення (або раніше – в разі дострокової передачі кредиту у провадження підрозділу хадколекшен) та фактично включає дві основні стадії: судову (<i>CourtStage</i>) і післясудову (<i>ExecutionStage</i>).
Судова стадія (CourtStage)	Післясудова стадія / Стадія виконавчого провадження (ExecutionStage)
Стадія в складі лігалколекшен, на якій стягнення заборгованості здійснюється з використанням юридичних інструментів примусового стягнення боргу (подача позовів, вчинення виконавчих приписів тощо), розпочинається, як правило, зі 151-го дня прострочення і триває до моменту отримання судового рішення / інших виконавчих документів тощо.	Стадія в складі лігалколекшен, на якій стягнення заборгованості здійснюється шляхом виконання судових рішень / інших виконавчих документів з метою погашення заборгованості.

Кожен етап стягнення спрямований на максимальне скорочення проблемного портфеля банківської установи. Проте етапи софтболекшен (ранній збір) та хардболекшен (пізній збір) є фундаментальними основами, на базі яких формується вектор стягнення проблемних боргів банку. Інші етапи є допоміжними та носять притаманний попереджувальний характер чи передбачають стягнення в період, коли на етапах софт і хардболекшен вжито вичерпних заходів для досягнення мети.

У таблиці 3.2 представлено перелік основних спеціалістів зі стягнення простроченої чи іншого роду проблемної заборгованості на різних етапах збору та їх стадіях.

Таблиця 3.2

**Напрями діяльності підрозділів по роботі з проблемними кредитами
індивідуальних позичальників**

Стадія	Відповідальний працівник
Софт-колектор	Працівник підрозділу софтболекшен, який здійснює роботу на етапі при-болекшен та збір простроченої заборгованості роздрібних клієнтів на відповідній стадії етапів софтболекшен, рікавері актив (RecoveryActive), рікаверіпассів (RecoveryPassive), хардболекшен, інтерналколекшен-агенції (InternalCollectionAgency) із використанням відповідних технологій збору.
Хард-колектор	Працівник підрозділу хардболекшен, який здійснює збір (стягнення) проблемної заборгованості на відповідній стадії етапу хардболекшен.
Філд-колектор	Хард-колектор, який збирає заборгованість на відповідній стадії етапу хардболекшен шляхом здійснення безпосереднього контакту з позичальниками (телефонні дзвінки, особисті зустрічі тощо).
Юрист-консульт	Хард-колектор, який збирає заборгованість на стадії легалболекшен із використанням юридичних інструментів роботи легалболекшен.

Правильна стратегія стягнення проблемних боргів, ретельно та досконало побудована модель колекшену забезпечують трансформацію етапу раннього збору в етап пізнього збору з подальшим застосуванням за необхідності банківських продуктів, покликаних включити кредит до категорії неproblemних. До таких рішень можна віднести добровільну чи примусову реалізацію заставного майна, а також реструктуризацію проблемної заборгованості шляхом упровадження численних спеціальних

Заходів. Керівництво банківських установ здебільшого усвідомило, що впровадження нових підходів до кредитування взагалі та повернення боргів

зокрема потребує зміни структури підрозділів банків. Система колекшену – це та вертикаль бізнесу банківської установи, яка зазнала в цих умовах найбільших перетворень та оновлення штатних структур.

Із метою ретельного дослідження структури системи стягнення, управління кадрами підрозділів колекшену банківських установ, питань щодо необхідності зміни їх організації та оптимізації штату вважаємо за необхідне розглянути сутність таких категорій, як «політика організації» та «кадрова політика», виділити головний принцип кадрової політики, розглянути основні її складові та дати власне тлумачення кадрової політики системи підрозділів стягнення українських банків. Політика організації – це система правил, за якими працює система в цілому та за якими діють люди, що входять до неї. Крім фінансової політики, зовнішньоекономічної, політики щодо конкурентів тощо, будь-яка організація розробляє та здійснює кадрову політику [20]. Такий підхід притаманний потужним приватним компаніям та системі державної служби економічно розвинутих країн – саме в них найпослідовніше реалізовується принцип відповідності кадрової політики і стратегії розвитку організації. Подібної системи правил намагаються дотримуватись і великі банківські установи України, переважна більшість яких належить іноземним компаніям або має частку іноземного капіталу. Реалізація цілей та завдань управління персоналом здійснюється через кадрову політику, що є головним напрямом роботи з кадрами, набором основних принципів, які застосовуються кадровою службою підприємства. В цьому відношенні кадрова політика є стратегічною лінією поведінки в роботі з персоналом [21]. Головний принцип кадрової політики банку – збереження провідних співробітників та залучення нового персоналу, який відповідає високим вимогам щодо їх професійного та особистісного рівня. Банк розглядає свій персонал як стратегічний актив, а витрати на нього – як довгострокові інвестиції в розвиток бізнесу. Кадрова політика банку спрямована на організацію ефективної роботи персоналу, від діяльності якого залежить виконання поставлених завдань та досягнення цілей [22]. З позиції кадрової політики банків у сфері колекшену можна дати таке визначення: кадрова політика системи колекшену банків – це цілеспрямована

діяльність банківської установи щодо створення трудового колективу, який найкраще сприятиме суміщенню її стратегічних цілей з економічної безпеки банку та пріоритетів вертикалі колекшену й інтересів його працівників. Основою кадрової політики є її організаційна структура, яка має такі головні складові: політика набору, відбору та розстановки кадрів, політика профорієнтації, адаптації, підвищення кваліфікації кадрів, політика зайнятості, політика управління службовим зростанням, політика стимулювання та соціальна політика [23].

Проведений аналіз дає змогу відобразити типову структуру центральних та місцевих підрозділів, покликаних протидіяти проблемним позикам. Структура центральних підрозділів стягнення менш постійна, ніж підрозділів колекшену на місцевих рівнях. Вона активно реагує на зміни в зовнішньому середовищі банку, прояви конкуренції з боку колекторських агенцій, підвищення ступеня ризику при здійсненні кредитних операцій банківською установою. Типова структура головних підрозділів стягнення проблемних боргів роздрібних клієнтів великих банків України за загальним правилом включає:

- підрозділи пізнього збору заборгованості роздрібних клієнтів та сегмента мікробізнесу;
- підрозділи підтримки процесів збору;
- підрозділи аналітичного забезпечення та координації збору на місцевих рівнях;
- підрозділи продажу активів;
- підрозділи раннього та пізнього збору, які включають численні структурні складові.

Мета такої структури центральних органів стягнення проблемних боргів наступна:

- чітка організація діяльності підлеглих підрозділів, донесення до них нових форм та методів протидії проблемному портфелю, а також зменшення обсягів проблемних активів власними штатними працівниками без залучення зовнішніх спеціалістів. Підрозділи стягнення на місцевих рівнях

підпорядковуються центральному органу та керуються начальником територіального підрозділу. Колектори та інший персонал безпосередньо підконтрольні заступникам начальників територіальних підрозділів збору.

Структура підрозділів стягнення побудована таким чином, що кожен працівник відповідає за конкретний напрям роботи і за рівнем підготовки за необхідності може замінити іншого спеціаліста зі збору. Цей процес не потребуватиме перепідготовки кадрів, витрат часу та засобів.

На сталість структури підрозділів колекшену впливає багато факторів, тому структура будь-якого підрозділу стягнення постійно змінюється. Якщо змінюються умови ринку банківських послуг чи якість кредитного портфеля – впроваджуються нові посади. Останнім часом спостерігається зміна структури вертикалі колекшену, зокрема з причини оптимізації штату.

На рис. 3.2 зображено типову структуру підрозділу стягнення територіальних банківських представництв.

Рис.3.3 Структура підрозділу стягнення проблемних боргів у регіональних підрозділах банків[24]

За будь-якої побудови структурних підрозділів системи колекшену головну увагу слід приділяти компетентності їх працівників. Одним із найважливіших завдань керівництва підрозділів колекшену при реформуванні

вертикалі бізнесу має бути навчання персоналу. Ставлячи мету досягнення певних цілей, менеджмент підрозділів зі стягнення прострочених чи інших проблемних боргів має розуміти, що задля ефективного виконання співробітниками своїх функцій вони повинні пройти належну підготовку. Одним із важливих напрямів удосконалення кадрової політики в системі управління проблемною заборгованістю банку є навчання персоналу підрозділів стягнення, а також періодичні перевірки вмінь та навичок співробітників за основними напрямками діяльності, серед яких: основи інформаційної безпеки; зміни у чинному законодавстві, які регулюють банківську діяльність; регламентація правил вчинення певних дій співробітниками колекшену (фотографування об'єктів застави, вилучення авто, проведення переговорів із клієнтами, представниками влади тощо).

При цьому слід враховувати, що витрати часу та коштів на навчання персоналу прямо залежать від рівня підготовленості експертів зі збору. Отже, з метою економії коштів установи та оперативного досягнення стратегічних чи поточних цілей банк зацікавлений у доборі якісного, професійного та компетентного персоналу.

Менеджмент банківських установ повинен розуміти необхідність розширення штату підрозділів пізнього збору. Проте нині спостерігається дещо нелогічне скорочення персоналу. І якщо спочатку воно стосувалося працівників, які безпосередньо не повертали проблемні борги (адміністратори, водії тощо), то згодом оптимізація підрозділів збору торкнулася експертів зі збору та юрисконсультів, чийми обов'язками є безпосереднє стягнення проблемних боргів із позичальників.

На наше переконання, в умовах фінансової кризи та післякризового періоду скорочення штату підрозділів пізнього збору за рахунок колекторів неприпустиме, адже банківська установа повинна бути зацікавленою у скороченні проблемного портфеля.

Вирішити ці питання керівництво банку може лише за допомогою потужної, професійної, належним чином мотивованої служби повернення боргів. Дослідивши процеси, які нині відбуваються стосовно реорганізації

штатних підрозділів банків, сформовано перелік заходів щодо вдосконалення кадрової складової процесу управління проблемною заборгованістю в банку (табл.3.3).

Таблиця 3.3

Напрями реформування організації діяльності підрозділів банку по роботі з проблемною заборгованістю

Напрямок реформування	Характеристика
Необхідність збільшення чи хоча б збереження наявного персоналу, який займається поверненням боргів на ранніх стадіях (підрозділи софтверних)	Це повинно запобігти збільшенню кількості експертів зі збору та обслуговуючого персоналу на пізніх етапах і стадіях збору
Необхідність розширення штату підрозділів пізнього збору	Крім схвалення позичальників до виконання умов кредитних договорів, працівники хад колекшен виконують механічну роботу щодо підготовки додаткових угод, протоколів, актів, спрямованих на долучення боржників до нового банківського продукту. Великих витрат часу в цьому контексті потребують і переговори з правоохоронними органами, нотаріусами, органами державної виконавчої служби та судової системи.
Перегляд доцільності функціонування такої кількості контролюючих структур у складі центральних органів банківських установ (центрального офісу)	Такі зміни у штаті підрозділів збору поставлять під сумнів: – необхідність великої кількості звітів, запроваджених головними офісами банків з метою контролю за показниками діяльності територіальних підрозділів (щомісячні, щотижневі, щоденні); – доцільність великої кількості керівного складу головних офісів, що фактично не виконує функцій зі збору боргів, проте отримує зарплату, яка значно перевищує місячний дохід рядового експерта зі стягнення; – обґрунтованість організації нових відділів, управлінь, департаментів в умовах економії коштів установи, тоді як делеговані їм функції можуть виконувати підрозділи, котрі вже успішно функціонують.

Отже, очевидно, що скорочення персоналу центральних органів банківських установ дасть значно більшу економію ресурсів, ніж оптимізація територіальних підрозділів стягнення проблемних боргів. Після вирішення цих проблем та прийняття відповідних управлінських рішень банк матиме реальну економію бюджетних коштів за рахунок скорочення витрат на оплату праці, оренду офісних приміщень, автотранспорт, страхування співробітників, інші численні господарські та адміністративні витрати.

Тому вважаємо за доцільне звернути увагу акціонерів та менеджменту підрозділів стягнення боргів на необхідність змін у структурі вертикалі цього бізнесу, які мають впроваджуватися виважено, економічно обґрунтовано та досить принципово. Це, безумовно, дасть змогу досягати поставлених стратегічних цілей та забезпечить банківським установам підґрунтя для розвитку навіть у не завжди сприятливих умовах ринку. На нинішній стадії економічного розвитку України з урахуванням кризових явищ у державі та світі з боку національних банків приділяється більше уваги саме етапу пізнього збору. Зумовлено це тим, що в Україні проблемний позичальник потребує ретельного, щільного відпрацювання з боку експертів зі стягнення, постійних наполегливих дій, спрямованих на утримання його в певних рамках, не завжди приємних та прийнятних для боржника. Це можуть бути виїзди за місцем його проживання, відвідання місця роботи, зустрічі з колегами та керівництвом, проведення переговорів із сусідами, розміщення у бюро кредитних історій інформації, яка в подальшому унеможливить отримання позик цією особою, а також поручителями за кредитним договором. Власники іноземних банківських установ переконані в тому, що проблемному позичальнику достатньо кілька разів нагадати телефоном чи листом про наявність прострочення за кредитним договором та необхідність протягом певного часу ліквідувати відставання від графіка погашення позики. Безумовно, економічно цей шлях більш привабливий, адже не потребує великих витрат на оплату праці персоналу, утримання автотранспорту і додаткових господарських приміщень. Проте досвід колекторської діяльності в Україні свідчить, що вітчизняного позичальника найчастіше вдається переконати дотримуватися умов договору жорсткішими заходами (постановка автомобіля позичальника на майданчик банку до погашення всього простроченого боргу; подання позову до суду про повне та дострокове стягнення всієї суми боргу за кредитним договором; заборона в судовому порядку виїзду за кордон; опис та арешт майна, яке перебувало в заставі чи іпотеці). Саме тому акцентується увага на доцільності впровадження заходів зі стягнення проблемних боргів із використанням інструментів етапу пізнього збору.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Проведене в роботі дослідження дозволяє зробити наступні висновки.

На підставі аналізу і систематизації теоретичних основ ризик-менеджменту визначено, що індивідуальний кредитний ризик - ймовірність того, що позичальник не зможе повернути борг згідно з умовами договору і при цьому банкові не вдасться своєчасно і в повному обсязі скористатися забезпеченням кредиту для покриття можливих втрат.

Встановлено, що при управлінні кредитним ризиком повинна бути сформована система факторів, що його визначають. Запропоновано класифікувати фактори кредитного ризику на зовнішні загальні (економічна, політична ситуація; соціальна напруга в суспільстві; форс-мажорні обставини) та специфічні (характеристики позичальника та забезпечення по кредиту); внутрішні загальні (стратегічні, організаційні, інформаційні, методологічні, управлінські) та специфічні (параметри кредитної угоди)

Визначено механізм управління індивідуальним кредитним ризиком банку, що складається із механізму управління цілями, механізму оцінки кредиту, механізму прийняття рішень та механізму контролю.

Розглянуто етапи управління індивідуальним кредитним ризиком, що включають: визначення стратегічних цілей та формування завдань системи управління індивідуальним кредитним ризиком банку, ідентифікація ризику, кількісний аналіз ризику, вибір рішень про управлінський вплив, моніторинг та контроль ризику. Кожен із перерахованих етапів виконує визначені завдання і функції, у своїй сукупності формуючи методологію управління індивідуальним кредитним ризиком банку.

Методом управління банківським кредитним ризиком полягають у сукупності прийомів і способів впливу на керований об'єкт (кредитний ризик) для досягнення поставлених банком цілей.

Виявлено що методи управління кредитним ризиком банку, можуть бути на рівні окремої позички та поділені на зовнішні і внутрішні. Розглянуто методичні основи щодо аналізу кредитоспроможності позичальника, оцінки

кредиту, структурування кредиту, документування, контролю, диверсифікація і концентрація за допомогою лімітування.

Оскільки кредити залишаються найприбутковішими банківськими активами, серед усіх різновидів ризиків у банківській діяльності кредитний ризик є для неї визначальним, бо саме він характеризує економіко-правові відносини, що виникають між кредитором та позичальником з приводу перерозподілу фінансових активів.

Для зменшення величини кредитних ризиків у банках застосовується їх оцінка, яка повинна враховувати джерела виникнення таких ризиків: нездатність позичальника виконати свої зобов'язання за рахунок поточних грошових надходжень чи від продажу активів; репутація позичальника в діловому світі, його відповідальність і готовність виконати взяті зобов'язання; недоліки в складанні і оформленні кредитного договору, гарантійного листа, договору страхування; зміни в економічній системі, які можуть здійснити вплив на фінансовий стан позичальника тощо.

Розвиток банківської системи України в останні роки характеризується динамічним зростанням обсягів кредитного портфеля, що об'єктивно спричиняє зростання рівня кредитного ризику. Цілком очевидно, що за такими умовами банки змушені постійно вдосконалювати стратегію та тактику своєї кредитної діяльності. У зв'язку з цим актуальним за сучасних тенденцій розвитку банківського сектору є аналіз і управління кредитним ризиком з метою зниження його рівня.

До методів управління ризиком кредитного портфеля банку належать диверсифікація; лімітування; створення резервів для відшкодування втрат за кредитними операціями банків; сек'юритизація.

До методів управління ризиком окремого кредиту відносять: аналіз кредитоспроможності позичальника; оцінка кредиту; структурування позики; документування кредитних операцій; контроль за наданим кредитом і станом застави.

Для ефективного управління ризиками банк має забезпечити систематичне здійснення аналізу кредитних ризиків, спрямованого на

виявлення та оцінку їх величини. Проведення аналізу ризиків повинно базуватися на вищенаведених методах та має охоплювати всі продукти, послуги та процеси банку і передбачати як якісну оцінку відповідних ризиків, так і оцінку їх кількісних параметрів (у разі можливості).

Досвід застосування механізмів управління кредитним ризиком та методів аналізу процесу банківського кредитування розглянуто в дипломній роботі на прикладі АТ «ПриватБанк», який є одним із лідерів кредитування української економіки. Слід відзначити, що АТ «ПриватБанк», з метою створення максимально ефективної системи управління ризиками, проводить цілеспрямовану роботу з удосконалення системи їх оцінки, аналізу й управління. Управління кредитним ризиком в АТ «ПриватБанк» спрямоване на забезпечення ефективності розміщення кредитних ресурсів з метою отримання прибутку та своєчасного повернення коштів банку. Вивчення кредитоспроможності клієнта є одним з найважливіших методів, що застосовується банком, для зниження індивідуального кредитного ризику і успішної реалізації кредитної політики, оскільки дозволяє уникнути необґрунтованого ризику ще на етапі розгляду заявки на надання кредиту. Протягом останніх років в Україні продовжувалося формування правової бази, необхідної для розвитку кредитного ринку України. Загальний обсяг всіх кредитів та авансів клієнтам на 1 січня 2019 року виріс на 54,766 млн. грн., в порівнянні на 1 січня 2018 року.

У жовтні-листопаді 2016 року Банк реструктуризував частину кредитного портфеля загальною вартістю 137 082 мільйонів гривень, до вирахування резерву під знецінення станом на 31 грудня 2016 року. В 2017 р. та 2018 р. ми спостерігаємо нарощування кредитного портфеля ПриватБанку. Так, приріст кредитних операцій банк в 2017 році склав 26,4% (5 719 млн. грн.), в в 2018 році – 21,6% (11 805 млн. грн.). Щодо позичальників, то АТ КБ «ПриватБанк» в 2014-2015 рр. надавав пріоритет юридичним особам.

Банківські установи різних країн самостійно обирають для себе найбільш оптимальні критерії при здійсненні оцінювання кредитоспроможності позичальника з використанням методики кредитного скорингу. Управління

кредитним ризиком в банку здійснюється шляхом оцінки та моніторингу кредитоспроможності позичальників.

Перспективним напрямком удосконалення засобів керування індивідуальним кредитним ризиком є узагальнення досвіду діяльності банків по вирішенню ситуацій з проблемними кредитами.

І безумовно, до головних напрямків мінімізації кредитних ризиків у банках належить впровадження новітніх інформаційних технологій керування кредитними ризиками на базі скорінгових моделей та методики встановлення ліміту. Одним із засобів, які б дали змогу забезпечити формування українськими банками нових систем ризик-менеджменту та активної політики на ринку позичкового капіталу є проведення моніторингу. [61]

Отже, підсумовуючи наведене, відмітимо, що починаючи з 2014 р. погіршення економічної ситуації в країні та, як показав проведений нами аналіз, неефективне управління портфелем позик АТ КБ «ПриватБанк» значним чином позначилося на якості його кредитних операцій. Так, протягом останніх 5 років діяльності банку значно зросла питома вага прострочених кредитів, рівень кредитного ризику відповідно також мав тенденцію до зростання. З метою зниження ризикованості кредитної діяльності АТ КБ «ПриватБанк» використовує різні варіанти повернення боргів, наразі обмежено кредитування корпоративних клієнтів, валютне кредитування, кредитування великих кредитів, підвищено вимоги до забезпечення кредиту та вжито ряд інших заходів. На кінець 2018 року банку вдалося покращити захищеність кредитного портфеля та отримати прибуток, найбільший по банківській системі України. Таким чином, АТ КБ «ПриватБанк» є лідером на вітчизняному ринку банківських послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Положення про порядок формування і використання банками резерву для відшкодування можливих втрат від дебіторської заборгованості: затв. постановою Правління Національного банку України від 13 грудня 2002 року N 505
2. Масленченков Ю. С. Технология межбанковского кредитования в российских условиях / Ю. С. Масленченков // Правотека Четвериков В. Н. Адекватность методик коммерческих банков при определении лимитов на банки-контрагенты : материалы семинара «Проблемы формирования лимитной политики», 22 марта 2000 г. / В.Н. Четвериков
3. Корнієнко Т. Методика визначення класу позичальника для розрахунку розміру резерву // Вісник НБУ. -2007. -№3. -с.35-373
4. Банківські операції: Підручник. – 2-ге вид., випр. і доп./ А.М.Мороз, М.І.Савлук, М.Ф.Пуховакіна та ін.; За ред. д-ра екон. наук, проф. А.М.Мороза. – К.: КНЕУ, 2002. – 476 с.
5. Ендовицкий, Д. А. Анализ и оценка кредитоспособности заемщика[Текст] : учебно-практическое пособие / Д. А. Ендовицкий, И. В. Бочарова. – М. : КНОРУС, 2005. – 272 с.
6. Пернарівський О. Аналіз, оцінка та способи зниження банківських ризиків//Вісник НБУ. - 2004. - №4. - С.44-45.
7. Міщенко В. І. Банківські операції [Текст] : підручник / В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янська [та ін.] ; за ред. В. І. Міщенка, Н. Г. Слав'янської. – К. : Знання, 2006. – 727 с.
8. Примостка Л.О. Підручник. — 2-ге вид., доп. і перероб. — К.: КНЕУ, 2004. — 468 с.
9. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України: Постанова Правління НБУ 02.08.2004 N 361).
10. Корнієнко Т. Методика визначення класу позичальника для розрахунку розміру резерву // Вісник НБУ. -2007. -№3. -с.35-373

11. Галасюк В.В., Галасюк В.В. Методика оцінки кредитоспроможності позичальників // Вісник НБУ. -2002. -№2. -С.39-45.
12. Волошин І. Прогноз впливу кредитного ризику на ліквідність і процентні надходження банку // Вісник НБУ. – 2008. – № 8. – С. 26–29.
13. Офіційний Інтернет-сайт АТ КБ «Приватбанк» - <http://www.privatbank.ua/>
14. Офіційний Інтернет-сайт ПАТ «Банк Русский Стандарт» - <http://www.rsb.ua/>, 2014.
15. Шевченко Е., Синева И. Практические подходы к верификации внутренних рейтинговых методик // Банковское дело. – 2011. – №3. – С.70 – 78.
16. Титаренко О., Василевська О. Прогнозування банком дефолту позичальника на основі встановлення рейтингу ризику кредиту. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream//Stud Tut Tezu 2012.pdf>
17. Александрова Т., Чирва А. Розробка системи автоматизації моніторингу корпоративних клієнтів комерційного банку. – Економічний простір. Збірник наукових праць. – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/portal/natural/vcpi/Sa/2011_35/statya35_8.pdf
18. Аниховский А. Кредитный рейтинг: основные элементы и классификация //Деньги и кредит. – 2009. – №3. – С.30 – 34.
19. Автоматизация процессов работы с проблемной задолженностью [Электрон-ный ресурс]. – Режим доступа : <http://areon.ua/portfolio/bank/best-practices/151-collection>. – Загл. с экрана.
20. Дикий О. О. Стратегии долгового поведения населения в современной России : автореф. дисс. ... канд. социол. наук: 22.00.03 /Дикий О. О. – Нижний Новгород, 2012.
21. Ефимов А. Время собирать долги [Электронный ресурс] / А. Ефимов // The RetailFinance. – 2012. – № 2. – Режим доступа : <http://www.rfinance.ru/magazine/?id=8562&aid=8578&tid=15>.

22. Исаев Р. Комплексная бизнес-модель коммерческого банка [Электронный ре-сурс] / Р Исаев. – Режим доступа : http://www.businessstudio.ru/procedures/business/bank_complex.
23. Виноградський М.Д. Управління персоналом: навч. пос. для ВНЗ/ М.Д. Виноградський , С.В. Беляєва. – К:ЦУЛ.-2006.-500 с.
24. Крапивна І.В. Врахування галузевого фактору при оцінці кредитоспроможності позичальника. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/.pdf>
25. Подлесный С. Оптимизационный подход к управлению кредитным портфелем в условиях кризиса // Банковский менеджмент. – 2009. – № 1. – С. 25–29.
26. Остафіль О. Комплексна оцінка кредитоспроможності позичальника як інструмент управління кредитним ризиком банку // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. -19. – С.387-396.
27. Петров Д.А., Помазанов М.В. Кредитный риск-менеджмент как инструмент борьбы с возникновением проблемной задолженности. – Методический журнал «Банковское кредитование». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reglament.net/bank/credit/html>.
28. Титаренко О., Василевська О. Прогнозування банком дефолту позичальника на основі встановлення рейтингу ризику кредиту. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream//Stud_Tut_Tezu_2012.pdf
29. Федірко В.В. Управління клієнтською базою в системі маркетингу відносин банку [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/Fedirko.pdf>
30. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: a Revised Framework. Basel Committee on Banking Supervision. – Basel. – Updated November 2005. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs118.htm>.

31. Карбівничий І.В., Штанько С.А. Аналіз вітчизняної та зарубіжної практики з оцінки банками кредитоспроможності позичальника. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/8507/1>.
32. Качаева М. Рейтинг заемщика как отражение модели оценки кредитного риска// Банковское обозрение.-2010.-№10.
33. Долінський Л. Моделювання кредитних рейтингів за національною та міжнародними рейтинговими шкалами //Вісник НБУ. – 2010. – №10(176). – С.50 – 54.
34. Єлейко В.І., Кишакевич Б.Ю. Проблемні аспекти застосування IRB –підходу для регулювання кредитних ризиків у сучасних умовах [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soс_Gum/Vlca_ekon/Ekon/2009_31/05.pdf
35. Гідулян А. Актуальні питання поліпшення методики оцінки кредитоспроможності позичальників банками України// Вісник НБУ.-2012.-№1. – С.50-53

ДОДАТКИ

Додаток А

Основні показники фінансово-господарської діяльності товариства (тис. грн.)

Найменування показника	звітний 2018р.	попередній (2017р.)
Усього активів	450 054	413 173
Основні засоби (за залишковою вартістю)	207747	199691
Довгострокові фінансові інвестиції	-	-
Запаси	110052	71548
Сумарна дебіторська заборгованість	107460	108134
Гроші та їх еквіваленти	14968	22311
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	141297	125394
Власний капітал	169050	153223
Зареєстрований (пайовий/статутний) капітал	333	333
Довгострокові зобов'язання і забезпечення	82058	136868
Поточні зобов'язання і забезпечення	198946	123082
Чистий фінансовий результат: прибуток (збиток)	16348	18257
Середньорічна кількість акцій (шт.)	1 332 255	1 332 255
Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію (грн)	12,27092	13,70383

Значення показників боржника - юридичної особи для великого або середнього підприємства, що відноситься до галузі «Добувна промисловість і розроблення кар'єрів, переробна промисловість, будівництво: секції В, С, F»

K ₂	1	Менше ніж 27,4%		X ₂	-1,674
	2	27,40%	48,30%		-0,544
	3	48,30%	68,70%		-0,213
	4	68,70%	85,80%		0,146
	5	85,80%	103,30%		0,336
	6	103,30%	123,00%		0,555
	7	123,00%	151,70%		0,829
	8	Дорівнює або більше ніж 151,7%			0,857
K ₁₁	1	Менше ніж -0,4%		X ₁₁	1,548
	2	-0,40%	8,70%		1,349
	3	8,70%	13,60%		0,733
	4	13,60%	21,00%		0,585
	5	21,00%	31,20%		0,493
	6	31,20%	51,40%		-0,088
	7	51,40%	118,30%		-0,823
	8	Дорівнює або більше ніж 118,3%			-1,983
K ₁₃	1	Менше ніж 0,3%		X ₁₃	0,667
	2	0,30%	1,00%		0,626
	3	1,00%	1,90%		0,336
	4	1,90%	5,40%		0,293
	5	5,40%	17,40%		0,062
	6	17,40%	31,30%		-0,275
	7	Дорівнює або більше ніж 31,3%			-1,232
K ₁₄	1	Менше ніж 14990%		X ₁₄	0,828
	2	14990%	21930%		0,965
	3	21930%	38350%		-0,066
	4	Дорівнює або більше ніж 38350%			-1,299
K ₁₅	1	Менше ніж -125,9%		X ₁₅	-1,624
	2	-125,90%	70,60%		-1,289
	3	70,60%	149,10%		-0,489
	4	149,10%	218,10%		0,307
	5	218,10%	301,80%		0,787
	6	301,80%	418,10%		0,826
	7	418,10%	583,70%		1,124
	8	583,70%	895,80%		1,241
	9	Дорівнює або більше ніж 895,8%			1,562

К ₁₆	1	Менше ніж -29,3%		Х ₁₆	-2,105
	2	-29,30%	-5,30%		-0,911
	3	-5,30%	-0,10%		-0,066
	4	-0,10%	0,90%		0,336
	5	0,90%	1,90%		0,745
	6	Дорівнює або більше ніж 1,9%			1,089